

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

10.SINIF

1.ÜNİTE ALLAH İNANCI ve İNSAN

İslam'ın temelini inanç esasları oluşturur. İnanç esasları içerisinde de en başta Allah'a (c.c.) iman gelir. Allah'a (c.c.) iman etmek dinî anlamda her şeyin başıdır ve büyük bir kıymet ifade eder. Kur'an-ı Kerim Allah (c.c.) inancını meyve veren bir ağaca benzetmiştir. Bir ayette şöyle buyrulur: "Allah'ın nasıl bir misal getirdiğini görmedin mi? Güzel sözü(iman), kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir."

Düşünceden uygulamaya aktarılmayan bir inanç meyvesiz bir ağaca benzer. Allah'a(c.c.) inanmanın meyve vermesi, imanın insan hayatında kendisini göstermesi demektir.Allah (c.c.) inancı insanların kalplerine yerleşip kuvvetlenince onların davranışlarını etkiler. İnanan insanlar Allah'a (c.c.) karşı kulluk görevlerini yerine getirmeye çalıştıkları gibi insanlık için de daima faydalı olmaya gayret ederler.

Allah'a (c.c.) inanmak kuru bir söz değildir.İslam dini, hayatın içinde kendini gösteren bir inancı değerli görmüştür. İslam; dinin temel hükümlerine inanılmasını, hükümlerinin uygulamaya konulmasını ve hayata yansımalarını ister. Bu durum dinin yaşanması bakımından önemli olduğu gibi imanın korunması bakımından da gereklidir.

Allah (c.c.) inancı sayesinde insan davranışlarına çekidüzen verir. Öncelikle O'nun emrettiği şeyleri yapmaya ve yasakladıklarından kaçınmaya çalışır. İbadetlerini ve kulluk görevleri yerine getirerek Allah'ın(c.c.) razı olduğu bir kimse olmaya gayret eder.

Allah (c.c.) inancı insanın anlam arayışına bir cevaptır. Allah'a (c.c.) iman etmekle kişi hem kendi varlığı hem de bütün varoluşla ilgili temel sorulara cevaplar bulur.Çok eski zamanlardan beri insan hayatın anlamını aramış ve kendisinin evrendeki yeri hakkında sorular sormuştur. Allah (c.c.) inancı bu soruların cevaplanmasına yardımcı olur.

2.ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ

İnsan, kendini tanıdıkça ve varoluş amacı üzerine düşündükçe Allah'a (c.c.) daha çok yaklaşır. İnsanın bu dünyada bulunuş amacı da öncelikle yaratılışına uygun yaşamak, iman sahibi olmak, sonra da imanının gerektirdiği iyi davranışlarda bulunmaktır. Allah'a (c.c.) inanmak; O'nun varlığını ve birliğini kabul etmekle başlar.

Hayatta hiçbir şey kendiliğinden ve tesadüfen olamaz. Tüm varlıkları meydana getiren bir sebep bulunur. Her elbise bir terziye, her sıra bir marangoza ve her resim bir ressamı ihtiyaç duyar. Ressam olmadan bir resmin meydana gelmesi mümkün değildir. Evren de yoktan var olduğuna göre onu da yaratan bir güç vardır. O da Yüce Allah'tır.

Kimi İslam bilginleri yeryüzünde bulunan nesne ve maddelerin Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine açık bir delil olduğunu söyleyerek başka delil aramaya gerek olmadığını belirtmişlerdir. Kimileri de insanların kendi başlarına Allah'ın (c.c.) varlığını ve birliğini idrak edemeyeceklerini öne sürerek çeşitli deliller ortaya koymuşlardır.

Bu delillerden biri, **gaye ve nizam delilidir**.Bu delil dış dünyada gördüğümüz varlıkların sahip olduğu düzen ve amaçtan hareketle Allah'ın (c.c.) varlığını ve birliğini ispatlamaya çalışır. Kâinata var olan her şey bir ölçü ve ahenk içindedir. Kur'an-ı Kerim'de, evrende kusursuz bir düzenin işlediğini gösteren pek çok ayet vardır. "Rabb'imiz, her şeye yaratılışını (varlığını ve biçimini) verip sonra onu doğru yola ileten (yaratılış gayesine uygun yola yönelten)dir."

Bu dünyada hiçbir şey boş yere yaratılmamıştır. Her varlığın bir amacı vardır. El iş yapmaya, dil konuşmaya ve kanat uçmaya yaramaktadır. Kış mevsimi gelince C vitaminine ihtiyaç duyan insan vücudu için doğada bu

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

vitamini içeren meyveler yetişir. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle anlatır: “Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, inanmayan kimselerin zannıdır.”

Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliğiyle ilgili delillerden bir diğeri de **ekmel (mükemmel) varlık delilidir**. İnsan doğası yüce bir yaratıcıya inanma eğilimi taşır. Bu delil Allah'ın (c.c.) varlığını insanın zihninde oluşan bir düşünceden hareketle ispatlamaya çalışır. Buna göre insanın zihninde mükemmel varlık düşüncesi mevcuttur. Bu düşünce insanın kendi ürettiği bir şey değildir. Böyle bir varlığın mutlaka olması gerekir. İşte bu mükemmel varlık düşüncesi insana kendisi mükemmel olan Allah'tan (c.c.) gelmiştir.

Evrendeki kusursuz düzen Allah'ın (c.c.) varlığına işaret ettiği gibi aynı zamanda O'nun birliğini de göstermektedir. İslam inancında Allah'ın (c.c.) varlığı yanında O'nun birliğine de inanmak gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili olarak “... İşte O (Allah) sizin Rabbinizdir. O'ndan başka ilah yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.” buyrulur. Yüce Allah eşsiz kudretiyle evreni eksiksiz ve kusursuz olarak yaratmıştır. Bu durum O'nun birliğinin en önemli tezahürüdür.

Kâinata tek yaratıcı olmasaydı evrenin düzeni bozulurdu. Evrende kaos ve düzensizlik ortaya çıkardı. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu.”

Evren düzenli olduğuna göre Allah'tan (c.c.) başka bir ilahın olması imkansızdır. Eğer varlık âleminde Allah'tan (c.c.) başka ilah olsaydı ilahlar arasında anlaşmazlık meydana gelir ve evrenin düzeni bozulurdu. İnsan, aklı sayesinde olaylar arasında ilişki kurabilir. Akıl doğru kullanıldığında görünenden görünmeyene ulaşabilir. Yeryüzünde, doğada ve insan bedeninde bulunan birçok delil bizi tek bir yaratıcının olduğu fikrine ulaştırır. Aklımızın dışında duygularımız ve Kur'an-ı Kerim'in sunduğu bilgiler de bizi Allah'ın (c.c.) varlığını ve birliğini kabul etmeye sevk eder.

3.ALLAH'IN İSİM VE SIFATLARI

İnanan bir kimsenin Allah'a (c.c.) yönelip O'na gönülden bağlanması için zihin ve gönül dünyasının aydınlığa kavuşması gerekir. Bu da ancak Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri ve yüce sıfatları hakkında bilgi edinmekle gerçekleşir.

Yüce Allah bilinmeyi ve tanınmayı hak eden bir varlıktır. Allah'ın zatı (c.c.) zaman ve mekân boyutlarının ötesindedir. Hiçbir varlığa benzemez. Duyu organlarıyla kavranamaz. Bu nedenle insan O'nu ancak isim ve sıfatlarıyla tanıyabilir. Kâinat ve içindekiler Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisidir. Bu tecelli sürekli ve karıncadan gökyüzündeki büyük cisimlere kadar her şeye uzanır. Bir Kur'an ayetinde şöyle buyrulmaktadır: “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmaktadır.”

İnsan da Allah'ın (c.c.) isim ve sıfatlarının tecellilerini görür ve hisseder. Örneğin bir bebeğin dünyaya gelişinde O'nun Muhyî (can veren), bir annenin şefkat ve merhametinde Rahman (merhameti sonsuz olan), veren) isimlerinin tecellileri görülür. Allah (c.c.) yaşatandır. O sadece yaratmakla kalmaz aynı zamanda yaşatır. O bütün hayatların kaynağıdır. Yüce Allah hücre ve atomlardan bitkilere, kuşlardan insanlara kadar her canlıya hayat vermiştir. Hayat, kendisi de diri, canlı ve hayat sahibi (Hayy) olan Allah'tan (c.c.) gelir.

İnsan da Allah'ın koruması ve gözetimi altındadır. O yeryüzünde yalnız, terk edilmiş ve başıboş değildir. Yüce Allah bu durumu Kur'an-ı Kerim'de “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?” ifadesiyle bildirir. Yaşamını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu tüm donanımlar kendisine sunulmuştur.

ALLAH'IN SIFATLARI

SÜBÛTÎ SIFATLAR

HAYAT:Diri ve canlı olmak demektir
İLİM:Allah'ın her şeyi bilmesi demektir.
SEMİ:Allah'ın (c.c.) her şeyi işitmesi demektir.
BASAR:Allah'ın her şeyi görmesi demektir.
İRÂDE:Allah'ın dilemesi demektir.
KUDRET:Allah'ın (c.c.) sınırsız güç sahibi olması demektir.
KELAM:Allah'ın (c.c.) konuşması demektir.
TEKVİN:Yaratmak demektir.

ZÂTÎ SIFATLAR

VÜCUD:Allah'ın (c.c.) var olması demektir
KIDEM:Başlangıcı bulunmamak
BEKA:Varlığının sonu olmamak
VAHDANİYET:Allah'ın (c.c.) bir olması demektir.
MUHAFETÜ'N LİL HAVÂDİS:Sonradan yaratılmışlara benzememek demektir.
KİYAM Bİ NEFSİHİ:Var olmak için hiçbir şeye ihtiyaç duymamak demektir.

4.KUR'AN-I KERİM'DE İNSAN VE ÖZELLİKLERİ

Evrendeki tüm canlılar Yüce Allah'ın eseridir. Her şey, Allah (c.c.) tarafından yaratılmış ve varlık alanına çıkmıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şu ifadeler yer alır: “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmaktadır.”

Yüce Allah tüm varlıkları yoktan yaratmıştır. Ve yarattıkları varlıklar içerisinde de insana farklı bir konum bahsetmiştir. İnsana diğer canlılardan farklı olarak akıl vermiştir. Kur'an-ı Kerim'e göre insanın yücelmesi ve alçalması kendi elindedir. İnsanın tercih ve tutumları bu süreçleri belirler. Cansız bir topraktan yaratıldığı halde yücelme imkânına sahip olduğu gibi manevi düşüşe de açıktır. İyilik sahibi olması için kendisini kötülüklerden arındırması gerekir. Allah (c.c.) katında insanın ayrı bir konumu vardır. Tertemiz bir yaratılışla dünyaya gelen insan yeryüzünde iyilikleri çoğaltmak için çalışmalıdır. Yüce Allah “... **İyiliklerde yarışın...**” buyurarak insanların iyiliklerde yarışmalarını öğütler.

- ❖ İnsan acelecidir.(İsra,11)
- ❖ İnsan zayıf yaratılmıştır.(Nisa,28)
- ❖ İnsan nankördür.(İbrahim,34)
- ❖ İnsan hırslıdır.(Mearic,19)
- ❖ İnsan tartışmayı sever.(Kehf 54)

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

5.İNSANIN ALLAH İLE İRTİBATI

Yüce Allah'a inanan kişi O'na karşı derin bir sevgi besler. Bu nedenle O'na yakınlaşmayı arzu eder. Yüce Allah da insanın kendisiyle irtibat kurmasını istemektedir. İnsanın Allah'la (c.c.) irtibatı **dua, ibadet, tövbe** ve **Kur'an okuma** gibi yollarla gerçekleşir.

1)DUA

Dua, Allah Teâlâ'nın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi, isteklerini O'na arz ederek O'nun lütuf ve yardımını dilemesidir. Kâinata bulunan tüm varlıklar Yüce Allah ile irtibat halindedir. Her biri kendi dilince Rabbini tesbih edip O'na dua etmektedir. Dua doğrudan Allah'a (c.c.) yapılır. O'ndan başka varlıklara dua edilmez. Kur'an-ı Kerim'de geçen "**Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz.**" buyruğu ibadet ve duaların yalnızca Allah'a (c.c.) yapılmasını öğütler. Kul bu bilinçle hareket eder, duada başka araçlara ihtiyaç duymaz.

- ❖ Duada sabırlı olmak önemlidir. İnsan, Rabbiyle kurduğu bu özel irtibatta acele etmeden duasının sonucunu beklemelidir.
- ❖ Duaya konu olan istek ve niyazların hayırlı işlere yönelik olması gerekir.
- ❖ Sadece zor zamanlarda dua etmek doğru değildir.

Sevmek, anmayı da gerektirir. Kur'an-ı Kerim Allah'ı (c.c.) sık sık anmamızı ister. İnsanın Rabbiyle irtibatı her zaman devam etmelidir. Duada süreklilik önemlidir. Bu sayede Rabbimizle irtibatımızı canlı tutmuş ve imanımızın gereği olan yakınlığı göstermiş oluruz.

2)İBADET

İbadet, Allah'a (c.c.) gönülden isteyerek yönelmek, tapmak, boyun eğmek ve itaat etmektir. Türkçemizde kullanılan kulluk etmek deyimini de aynı anlama gelir. İnsan ibadet sayesinde gönülden Allah'a (c.c.) yönelir O'nunla irtibata geçer. İbadet Allah'ın (c.c.) razı olacağı işlerin başında gelir. İbadetin hedefi Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak olmalıdır. İbadetlerde gösteriş yapmak ve dünyevi çıkarlar elde etmek gibi bir amaç güdülmemelidir.

İbadet imanın bir göstergesi olup imana bağlı olarak ortaya çıkar. İnsanın imanını korur ve güçlendirir. İnanan kimse Rabbine hamd ederek, şükrederek ve O'na saygı göstererek ibadet eder.

İnsanın Rabbiyle irtibatı devamlılığa muhtaçtır. Bu nedenle ibadetlerde süreklilik esastır. İbadette samimi olmak gerekir. İnanan insanlar Allah'a (c.c.) karşı samimiyet ve içtenlikle ibadet etmekle emrolunmuşlardır. İbadet etmek insanı Rabbine yakınlaştırır. O'nunla irtibatını daha üst bir noktaya taşır. Hz. Peygamber bir hadiste "*Kulun Rabbi'ne en yakın olduğu an, secdede olduğu andır...*" buyurarak bu hususu dile getirmiştir.

3.TÖVBE

Allah'la (c.c.) irtibat kurmanın bir başka yolu da tövbedir. İnsan hem iyilik hem de kötülük yapma kudretine sahip bir varlıktır. Yüce Allah insana akıl ve irade vermiş, iyilik yapıp kötülüklerden sakınmayı istemiştir. İnsan zaman zaman yanlış tercihler yapmakta; hata, kusur ve günah işlemektedir. Böyle bir durumda yapılması gereken şey tövbe ve istiğfar etmektir. **İstiğfar**, günahların Allah (c.c.) tarafından bağışlanması için af dilemektir. İstiğfar sözle; tövbe ise fiili olarak yapılan bağışlanma isteğidir.

- ❖ İçten ve samimi olmalıdır.
- ❖ Bir daha o günahı işlememelidir.
- ❖ Pişman olmalıdır.

4.KUR'AN OKUMA

Kur'an-ı Kerim insanları doğru yola iletmek için indirilmiş bir kitaptır. Günümüze kadar hiç değişmeden gelen Allah (c.c.) kelimidir. Bu nedenle sözlerin en güzeli olarak kabul edilir. Kur'an okumak ve okunurken onu dinlemek Müslümanlara öğütlenmiştir.Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını içeren Kur'an-ı Kerim'i okumak bir ibadettir.

Kur'an okumanın farklı şekilleri vardır. Kur'an-ı Kerim anlamak, hayata geçirmek ve sevap kazanmak için okunur. Kur'an okumaya genel olarak **kıraat** denir. Hem okumak hem de emir ve yasaklarını hayata geçirmek amacıyla Kur'an okumaya ise **tilavet** denir. Tilavet ideal olan okuma biçimidir. Çünkü ilahi kitaplar sadece okunmak için değil, aynı zamanda hükümlerinin uygulanması için gönderilmiştir.

- ❖ Kur'an okumak Rabb'imizle irtibat kurmaktır.
- ❖ Kur'an okumak Rabb'imizin mesajlarını anlamaya çalışmaktır.
- ❖ Kur'an okumak Rabb'imizin istediği bir hayata adım atmaktır.

Kur'an okuyan kişi Yüce Allah'ın muhataplığına erişmiş olur. Bu insanlar için ne büyük bir şereftir. Böylece insan Allah'ın (c.c.) isteklerini doğrudan kendisinden öğrenir. Müslüman kişi Rabb'inin kendisine gönderdiği bu ebedi mesajdan uzak kalmamalı, Kur'an okumaya gayret etmelidir.

2.ÜNİTE HZ. MUHAMMED VE GENÇLİK

1. KUR'AN-I KERİM'DE GENÇLER

Gençlik; çocukluk ve erişkinlik arasında yer alan gelişme ve bağımsız yaşamaya hazırlanma ile birlikte bedensel, toplumsal ve ruhsal olgunlaşma dönemidir.

Kur'an-ı Kerim'de gençlerle ilgili övgü dolu sözler yer almakta ve onların itina ile yetiştirilmelerinin önemi vurgulanmaktadır. İslam'ın tebliğ edildiği ilk yıllarda da gençler, dinî, ilmî, askerî, idari, siyasi, sosyal alanlarda çok önemli görev ve sorumluluklar üstlenerek önemli devlet görevlerinde bulunmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'de varlığı anlamlandırma gayreti içerisinde bir genç olarak Hz. İbrahim (a.s.) örnek verebilir.

Gençler, içinde bulundukları gelişim döneminin özellikleri sebebiyle mevcut sosyokültürel yapıyı, değerleri tenkit etmeye ve sorgulamaya meyilli olurlar. Örneğin, Ashab-ı Kehf, putperest bir kavmin içinde olmalarına rağmen Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine inanmış, bu inançlarını açıkça dile getirerek içinde bulundukları topluma karşı çıkmışlardır. İnançlarından ötürü taşlanarak öldürülmekten veya dinlerini zorla değiştirmekten kurtulmak için mağaraya sığınmışlardır.

Kur'an-ı Kerim'de gençler tasvir edilirken onların toplumsal olaylarla ilgilenen ve insanlara yardım eden yönlerine dikkat çekilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, genç şahsiyet modeli olarak Hz. Yûsuf (a.s.), Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları ve Hz. Meryem'den (a.s.) bahsedilmektedir. Yusuf suresi, iffet ve sabır örneği olarak gösterilen bir gençten övgüyle bahseden ayetlerle örülüdür. Hz. Mûsâ (a.s.) ile Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları arasında geçen olayda da iffet ve hayâ örneklerini görmekteyiz. Hz. Musa (a.s.) su başında karşılaştığı genç bir kızın edep ve hayâsına aynı şekilde karşılık vermiştir.İffet ve hayâ örneği bir diğer genç şahsiyet de Hz. Meryem'dir (a.s.).

2. BİR GENÇ OLARAK HZ. MUHAMMED

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) doğmadan önce babası, altı yaşında iken annesi, sekiz yaşında iken de dedesi vefat etmiştir. Daha çok küçük yaşlardayken büyük acılar yaşayan Hız. Peygamber, dedesinin vasiyetiyle amcası Ebû Talib'in himayesinde yaşamaya başlamıştır.

Hız. Muhammed (s.a.v.) gençlik yıllarında cahiliye kültürünü yansıtan panayırlara katılmaktan da kaçınmıştır. Hız. Peygamber ticari hayata ilk adımını amcası Ebû Talib ile atmış, dokuz yaşından itibaren ticaret kervanları ile Şam istikametindeki şehirlere gidip gelmeye başlamıştır. Ticaret sayesinde Hız. Peygamber, alışveriş usullerini, insanlarla iletişim kurma yollarını öğrenmiştir. Sosyal yönü gelişmiş, değişik ülkelerin insanlarını ve kültürlerini tanımıştır.

Hız. Peygamber İslam'dan önceki sosyal ve iktisadi hayatı iyileştirmeye yönelik bazı faaliyetlerde genç yaşına rağmen kendi iradesiyle bulunmuştur. Örneğin o, Mekke ve çevresinde ticari faaliyetlerle ilgili konularda güvensizlik ortamını önlemek amacıyla kurulan **Hılfu'l Fûdûl**'a isteyerek katılmıştır.

Hız. Muhammed (s.a.v.) gençliğinde ölçülü ve dengeli tutuma sahip, sözü dinlenir, herkes tarafından sevilen ve takdir edilen, doğruluğundan ve samimiyetinden şüphe edilmeyen karaktere sahipti. Bu yüzdendir ki yaşadığı toplumda "**el-Emin**" (doğru, güvenilir) lakabı ile tanındı.

3.HZ.MUHAMMED VE GENÇLER

Hız. Peygamber gençlere ayrı bir önem vermiştir. Çocukları hafife almamış, onlara yetişkin bir insana verdiği gibi selam vermiş.Onları hür düşünmeye, yararlı şeylerden çekinmeden istifade etmeye ve sonucu ne olursa olsun doğru bildiğini cesaretle ifade etmeye teşvik etmiş ve bu sayede onların kişilik sahibi olmalarını sağlamıştır.Hız. Muhammed (s.a.v.) gençlere öylesine candan ve şefkatli davranmıştı ki gençler etrafında

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

pervane olmuş; ona yürekten bağlanmışlardı. İslam davasını öncelikle refah içerisinde yaşayan Mekke'nin nüfuzlu ailelerine mensup bu gençler omuzlamıştır.

İslam'ı yayma konusunda Hz. Peygamber'e asıl destek, toplumun yeniliğe açık, idealist ve enerjik kesimini oluşturan gençlerden gelmiştir. Örneğin genç yaşta İslam'ı kabul edenlerden Zeyd b. Hârise (r.a.) 15, Erkam b. Ebû'l-Erkam (r.a.) 19, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) 20, Câfer b. Ebû Tâlib (r.a.) 22, ve Hz. Ömer (r.a.) 25 yaşlarında idiler. Genç erkekler gibi genç kız ve hanımlar da İslam'ı ilk seçenler arasında yerlerini almışlardır. Hz. Ömer'in (r.a.) kız kardeşi Fâtıma binti el-Hattâb (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) kızları Esmâ (r.a.) ve Âişe (r.a.) bunların başında gelir. Bu gençlerin çoğu büyük çile ve fedakârlıklara katlanarak Hz. Peygamber'in safında yer almayı tercih etmişlerdir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), gençlerin kendi ilgi alanlarında yetişmesine büyük önem vermiştir. Zeka ve kabiliyetine güvendiği gençler ilgi duydukları alanlarda görev almaya teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber gençlerin ilim alanında yetişmesine önem vermiş; bazı gençleri günün çok ihtiyaç duyulan yabancı dillerini öğrenmeye teşvik etmiştir. Vahiy kâtiplerini genellikle gençler arasından seçmiş; gençlerin fetvâ vermesine müsaade etmiş, ayrıca onlardan öğretmenler tayin etmiştir. Hz. Peygamber erdemli davranış sergileyen gençleri methetmiştir. O, kıyamet gününde arşın gölgesi altında mutlu olacaklar arasında, gönlü Allah'a (c.c.) bağlı, Allah'a (c.c.) severek ibadet eden gençleri de zikretmiştir.

4.BAZI GENÇ SAHABİLER

Tevhid mücadelesinin ilk yıllarında genç sahabiler, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) yalnız bırakmamışlar ve her türlü zorluğa birlikte göğüs germişlerdir. Özellikle bazı genç sahabiler erdemli davranışlarıyla öne çıkmış ve sonraki nesiller için İslam ahlakının sembolü haline gelmişlerdir.

Bilge ve Kahraman Bir Genç: Hz. Ali (r.a.)

Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talib'in en küçük oğludur. Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine Hz. Peygamber, onu himayesine almıştır. Hz. Ali (r.a.), aynı zamanda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine ilk iman edenlerdendir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Hz. Ali'yi (r.a.), kendisini öldürmeye gelecek müşrikleri oylamak amacıyla Mekke'de bırakmıştır. O da geceyi Peygamber'in yatağında geçirerek onun evde olduğu kanaatini uyandırmıştır. Hicretin beşinci ayında muhacirler ile ensar arasında yakınlık ve dayanışma sağlamak amacıyla kurulan muahat (kardeşlik antlaşması) sırasında Hz. Peygamber, Ali'yi (r.a.) kendisine kardeş olarak seçmiştir.

NOT: Muahat: Hicretten sonra Hz. Peygamber'in, Mekke'den hicret eden Muhacirlerle Medineli Ensardan olan Müslümanlar arasında yapmış olduğu kardeşlik antlaşması. Bu antlaşma ile Mekke'deki mallarını bırakıp tamamen yoksul durumda kalan Müslümanlar, Medine'deki din kardeşlerinin yardımıyla yoksulluktan kurtulmuşlardır. Hz. Peygamber, Medine'ye geldiklerinde Mekkeli muhacirlerle Ensar arasında muahat yapmıştır.

Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'e kâtiplik ve vahiy kâtipliği yapmış, Hudeybiye Antlaşması'nı da yazmıştır. Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'deki putları imha etme görevi ona verilmiştir. Hz. Peygamber vefat ettiğinde, cenaze hizmetlerini, O'nun vasiyeti üzerine Hz. Ali (r.a.) yapmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'de ikamet edip dinî ilimlerle uğraşmayı, diğer görevlere tercih etmiştir. Kur'an ve hadis konusundaki derin ilminden dolayı hem Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hem de Hz. Ömer'in (r.a.) fikrine müracaat ettikleri bir sahabe olmuştur. Hz. Ali (r.a.), ilim, takva, samimiyet, fedakârlık, kahramanlık vb. pek çok yüksek ahlaki değere sahip olması bakımından İslam dünyasında ayrı bir yere sahiptir.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

NOT: Aslan, en eski dönemlerden beri hemen bütün milletlerde olduğu gibi Araplar da kuvvet, cesaret, kahramanlık sembolü sayılmış ve bu sebeple Hz. Ali'ye (r.a.) savaşta cesaret ve kahramanlığından dolayı “**Haydar-ı Kerrâr**” (döne döne saldıran) ismi verilmiştir. Çünkü Hz. Ali'nin düşman askerlerinin arasına tıpkı ceylan sürüsüne dalan bir aslan gibi tek başına daldığı ve onun gibi döne döne saldırdığı bilinmektedir.

Genç Bir Davetçi: Erkam b. Ebi'l-Erkam

İslam'a ilk giren gençlerden biri olan Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın (r.a.) Safa Tepesi'nin yanındaki evi, Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlar için adeta bir karargah olmuştur. Erkam (r.a.) Hz. Peygamber'e sadakatle bağlanarak evini onun emrine verdi. Hz. Peygamber, İslam tarihinde “Daru'l-Erkâm” diye anılacak olan bu evi tebliğ faaliyeti için çok elverişli bularak, merkez haline getirmiştir. Henüz 17-18 yaşındaki bir gencin, Kâbe'nin hemen yanı başındaki evini İslam davetine açabilmesi, onun ne denli cesur ve fedakar bir genç olduğunu da göstermektedir.

Genç Bir Öğretmen: Mus'ab b. Umeyr

Mekke'nin en zengin ve asil ailesine mensup olan Mus'ab (r.a.), refah ve bolluk içinde yetişmiş, kılık kıyafeti, nezaketi ile herkesin beğenisini kazanmıştır. Son derece zeki ve akıllı aynı zamanda güzel ve açık konuşmasıyla da herkesin gıpta ettiği bir gençti. Ancak manevi bir boşluk, ruhi bir bunalım içerisindeydi. Neticede Erkam'ın (r.a.) evinde bulunan Hz. Peygamber'in yanına geldi ve Müslüman oldu. Hicrete kadar Medine'de insanları büyük bir özveriyle İslam'a davet eden Mus'ab b. Umeyr (r.a.), mütevaziliği, sabrı ve anlayışıyla gönüllerde taht kurmuş, pek çok sahabe'nin İslam'la şereflenmesine vesile olmuştur. Mus'ab b. Umeyr (r.a.), iyi bir öğretmen olmanın yanı sıra savaşlarda sancaktarlık yaparak büyük kahramanlıklar göstermiş ve Uhud Savaşı'nda şehit düşmüş genç bir sahabi'dir.

Genç Bir Komutan: Üsâme b. Zeyd

Üsâme b. Zeyd (r.a.), Hz. Peygamber'in evlatlığı ve azadlısı olan Zeyd b. Harise'nin (r.a.) oğludur. Hz. Peygamber, yaşının küçüklüğünden dolayı Üsâme b. Zeyd'in (r.a.) Uhud Gazvesi'ne katılmasına izin vermeyince Üsâme (r.a.) çok üzülmüştür. Hendek savaşı öncesinde boyunu biraz daha uzun göstermeye çalışarak Hz. Peygamber'e gelmiş, Hz. Peygamber de onun bu kararlılığı karşısında savaşa katılmasına izin vermiştir. Üsâme (r.a.) henüz on sekiz yaşını doldurmamışken Mute Savaşı'nda babası Zeyd b. Hârise'nin (r.a.) sancağı altında savaşmıştır.

Genç Bir Yönetici: Muaz b. Cebel

Bu iki savaşa katılamamasının sebebi ise onun Mekke'nin fethinin ardından Hz. Peygamber tarafından Mekke'ye emir ve Kur'an öğretmeni olarak tayin edilmesidir. Hz. Peygamber, genç bir yetenek olan Muaz b. Cebel'i (r.a.) hicretin 9. yılında zekât memuru ve kadılık göreviyle Güney Arabistan'a göndermiştir. Muaz b. Cebel gerek kendi kabilesi arasında gerekse Medine'de İslam dininin yayılmasında etkin bir şekilde yer aldı. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden itibaren sürekli O'nun yanında olmaya gayret gösteren Muaz (r.a.), Huneyn Savaşı ve Taif Kuşatması dışındaki bütün askeri seferlere katıldı.

Muaz b. Cebel (r.a.), Hz. Peygamber'in vefatına kadar Yemen'deki kadılık görevine devam etti. Bu sürenin sonuna doğru Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunan ve bölge halkından pek çok kişiyi etrafında toplayan Esved el Ansî'nin etkisiz hale getirilmesi ve bölgede Müslümanların yeniden hakimiyet kurmasında etkin bir görev almıştır.

İbadete, özellikle namaza düşkünlüğüyle bilinen Muaz (r.a.), aynı zamanda namazlarında uzun sureler okumasıyla tanınmıştır. Muaz b. Cebel'in (r.a.) “Oğlum! Namaza durduğunda dünyaya veda etmek üzere olduğunu ve oraya bir daha dönmeyeceğini düşün”, “İnsanlarla az, Rabb'inle çok konuş. Belki o zaman kalbin Rabb'ini görür.” sözleri onun namaza verdiği ehemmiyeti açık bir şekilde ortaya koyar. Muaz b. Cebel (r.a.), âlim sahâbilerdendir. Yaşadığı dönemde Kur'an-ı Kerim'i baştan sonra ezbere bilenlerdendir. Hz. Peygamber,

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

kendisinden Kur'an-ı Kerim öğrenilebilecek kişilerden biri olarak Muaz'ı (r.a.) zikretmiştir. Muaz (r.a.) dinî konulardaki bilgi ve birikimi sayesinde fetva verebilecek dereceye ulaşmıştır.

Genç Bir Âlim: Hz. Âişe (r.a.)

Hiz. Peygamberin eşi Hz. Âişe (r.a.), dinî ilimleri bizzat Hz. Peygamber'den öğrenmişti. Hz. Peygamber ile aynı evi paylaştığı için, onun ilminden gece gündüz istifade etmiştir. Hz. Peygamber'in ders ve sohbetlerini dinlemiş, kavrayamadığı veya merak ettiği her meseleyi de Hz. Peygamber'e sorup öğrenmiştir. Hz. Âişe (r.a.), Hz. Peygamber'den aldığı bilgi sayesinde İslam esaslarının en seçkin öğreticilerden biri olmuştur. Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin, daha sonraki nesillere ulaştırılmasında üstün çaba göstermiştir. Rivayet ettiği toplam 2210 hadisle, en çok hadis aktaran yedi âlim sahabeden biri olmuştur Hz. Âişe (r.a.), sadece hadis nakilcisi değil, aynı zamanda müfessir, fakih ve hatip idi. Arap tarihi, ensab (soy ilmi), şiir ve tıp alanlarında derin bilgi sahibiydi.

Genç Bir Anne: Hz. Fatıma

Hiz. Fatıma (r.a.) tebliğ sürecini birebir yaşayarak tecrübe etmiş, Mekke Dönemi'nin acımasız sosyal ortamını bizzat yaşamıştır. Küçük bir kız çocuğu olmasına rağmen, Hz. Peygamber'e yönelen müşrik sataşmalarının karşısında fiili ve sözü ile korkusuzca kendisini siper etmiştir. Hz. Fatıma (r.a.), Uhud Savaşı'na da katılarak gazilere yiyecek ve su taşımış, yaralıları tedavi etmiştir. Örnek bir anne olan Fatıma (r.a.) çocukları üzerinde hassasiyetle titreyen, onları en güzel şekilde yetiştirmeye gayret eden biridir. Çocuklarına şefkatle yaklaşmış ve onlara her konuda destek olmuştur. Babasından sevgi ve destekle beslenen Fatıma (r.a.) çocuklarına da aynı şekilde yaklaşmıştır.

Sorumluluk Sahibi Bir Genç: Esma binti Ebi Bekir

Hiz. Esma (r.a.), Hz. Peygamber'in sadık dostu Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) kızı, müminlerin annesi Hz. Âişe (r.a.)'nin kız kardeşidir. O, İslam'ın ilk dönemlerinde Müslüman olmuş, son nefesine kadar da İslam'a hizmet etmiştir. Pek çok kez Hz. Peygamber'in övgüsüne de mazhar olan Esma binti Ebi Bekir (r.a.), Asr-ı Saâdet'in örnek kadınlardan biri olmuştur. Hz. Muhammed'in (s.a.v.), insanları İslam'a davet ettiği dönemde, çağrısına yetişkinlerden ilk kulak verenlerden biri de Hz. Ebû Bekir'dir (r.a.). Onunla birlikte ailesi de İslam'ı kabul etmiş, sonrasında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en büyük yardımcısı ve destekçisi olmuşlardır.

NOT: Müşriklerin baskı ve işkencelerinden bunalan Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra geride sadece Hz. Ali'yle (r.a.) birlikte Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) ailesinden birkaç kişi kalmıştı. En sonunda Cenab-ı Hak, Peygamberine de hicret etmesini emredince Hz. Ebû Bekir'i (r.a.) yanına alarak o da yola koyulmuştu. İki dost, Sevr mağarasına gittiler. Mağarada kaldıkları üç gün boyunca Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) oğlu Abdullah, Mekke'de olup bitenleri onlara haber veriyor, kızı Esma ise her gece yemek getiriyordu. Sevr mağarasından ayrılıp Medine'ye doğru yola çıkacakları gece Esma Validemiz yine yol azıklarını getirmiş, ancak azık torbasını bağlayacak ip bulamamıştı. Bunun üzerine belindeki kuşağını çözüp ikiye böldükten sonra biriyle azık torbasını, diğeriyle de su tulumunun ağzını bağladı. Onun bu halini gören Hz. Peygamber: *"Sana cennette iki kuşak vardır"* buyurdu. Bundan böyle Esma Validemiz ashab arasında, "iki kuşak sahibi" anlamına gelen "Zatü'n-Nitâkeyn" lakabıyla anılacaktı.

Habeş Kralının Huzurunda Bir Genç: Cafer b. Ebi Talib

Cafer b. Ebi Talib (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) amcası Ebû Talib'in oğlu, Hz. Ali'nin (r.a.) de ağabeyidir. Cafer b. Ebi Talib (r.a.), Hz. Peygamber'e ilk iman edenler arasında yer almıştır. Mekkeli müşriklerin Müslümanlara yönelik eziyet ve işkenceleri artınca Hz. Cafer (r.a.), hanımı Esma bint Umeys (r.a.) ile birlikte Habeşistan'a hicret eden ikinci kafileye katıldı. Cafer b. Ebi Talib (r.a.), Hz. Peygamber tarafından bu kafileye başkan tayin edilmiştir. Kureyşliler, hicret eden Müslümanlara sığınma hakkı tanınmaması konusunda Habeşistan'a elçi gönderdikleri zaman, Habeş Kralı Necaşi'nin huzurunda Müslümanları, Cafer b. Ebi Talib (r.a.) temsil etmiştir.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

3.ÜNİTE DİN VE HAYAT

1. DİN VE AİLE

Aile akrabalık ilişkileriyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği toplumun en küçük yapı taşıdır. Toplumun en küçük grubu olan aile, dünyaya gözlerini henüz açmış bir bireyin beslenmesi, sığınması ve korunması için bir liman ve dış dünyaya karşı en temel kalkandır. Bireye sosyal, kültürel, eğitsel ve dinî değerleri ilk aktaran ailesidir.

İslam, aile kurumu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Hz. Peygamber ailenin kurulması ve korunması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Kur'an'da pek çok ayette bu konuya yer verilmiştir. Bu ayetlerin birinde şöyle buyrulmaktadır: **“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun delillerindendir...”**

Toplumsal hayatın en temel birimi ve sosyal yapının çekirdeği olan aile, insanlık tarihiyle yaşıt bir kurumdur. Bu kurumun kökeniyle ilgili farklı sosyolojik ve antropolojik açıklamalar bulunsa da Kur'an'a göre ilk insan yalnız bırakılmamış, Hz. Adem'in (a.s) yanı sıra eşi de yaratılmıştır. **“Ey Adem! Sen ve eşin (zevcin) cennette kalın...”** buyuran Allah (c.c.) böylece, Hz. Adem'in (a.s) eşiyle beraber bir aile oluşturduğuna da işaret etmektedir.

Bir toplum sağlıklı ve sağlam yapılı ailelerden oluştuğu takdirde huzurlu olur. Dış tesirlere karşı güçlü olur. Bozulmadan varlığını sürdürür. Dini, milli ve sosyal özelliklerin korunması geniş ölçüde ailenin ve neslin korunmasına bağlıdır. İnsan mutlu olmak ister; mutluluğun yolu ise sevgi ve şefkatten geçer. Öyleyse aile kurmak, her şeyden önce Allah'ın (c.c.) emrine itaattir. Hz. Peygamber de; **“İçinizden gücü yetenler evlensin... ve “Nikah sünnetimdir...”** buyurarak evliliği teşvik etmiştir.

Kur'an'da ve sünnette evlilik çağına gelen kişilerin evlenmesi teşvik edilirken diğer yandan evlilik dışı ilişkiler, **“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.”** ayetiyle yasaklanmıştır. Bu ayetle Allah (c.c.) zina yapmaktan öte, zinaya götüren yolları bile yasaklamıştır.

İslam, evliliği kolaylaştırmış, evliliğin duyurulmasını, düğün yapılmasını, ikramda bulunulmasını istemiş ve evlenip aile kurmak isteyenlere yardım edilmesini tavsiye buyurmuş. Boşanmayı tamamen yasaklamamakla beraber maddi ve manevi yaptırımlara bağlayarak güç hâle getirmiştir.

İslam'da Aile İçi İletişim Sorumluluk ve Görevler

Evliliğe adım atılırken verilecek kararlar; evlilik kurumunun devamlılığı, korunması ve aile bireylerinin mutluluğu açısından mühimdir. Bu sebeple Hz. Peygamber eş seçiminde insanların zenginlik, asalet, güzellik ve dindarlık gibi kriterleri göz önünde bulundurdıklarını ifade ettikten sonra dindarlığın seçilmesini tavsiye etmiştir. Boşanma, evliliğin devamına imkân kalmadığı takdirde başvurulabilecek son seçenektir. Çünkü aile, İslam için çok değerli bir kurumdur. Ailenin korunması ve devamı temel amaçtır.

Herkes görevinin bilincinde olmalı ve onu yerine getirmelidir. Öncelikle eşler birbirlerine iyi davranmalı, birbirlerinin haklarını gözetmelidir. Kur'an-ı Kerim'de eşlerin birbirleri üzerinde hakları olduğu şöyle ifade edilmiştir: **“... Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır...”** Eşlerin birbirlerine karşı iyi davranması çocuklar için de önemlidir. Çünkü çocuklar büyüklerini örnek alırlar. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim de çocuklara öğretilecek herhangi bir şeyin önce anne ve baba tarafından uygulanması istenmiştir.

Aile içinde sağlıklı bir iletişim için doğru davranışlarda bulunulması gereklidir. Kızı Hz. Fatıma (r.a) yanına geldiğinde Hz. Peygamberin ayağa kalkması, onu öpmesi ve kendi yerine oturarak ona olan sevgisini göstermesi; Hz. Fatıma'nın (r.a) da aynı şekilde babasına hürmet etmesi sağlıklı bir iletişim için örnektir. Anne babanın da çocuklarına karşı birtakım görevleri vardır. Anne ve babalar; ahlaki, insani ve dinî değerlerle çocuklarını donatmalı, onları sosyal hayata hazırlamalıdır. Ebeveynlerin görev ve sorumlulukları, çocuk

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

henüz anne karnındayken başlar. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İnsan ölünce üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye (faydası kesintisiz sürüp giden sadaka), kendisinden faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat.”

2. DİN, KÜLTÜR VE SANAT

Sanat, Arapça’da kelime olarak “yapmak, etmek”, “işinde mahir olmak” anlamlarına gelir. Terim olarak ise sanat “maddî veya zihnî bir iş ve çabada izlenen düzenli ve özel yol, yöntem” diye tarif edilmiştir. İslam sanat eserleri İslam inanç ve hayat tarzlarının en somut göstergesidir.

Medeniyet; bir milletin örf, âdet, dil, din vb. unsurlarının etkisiyle oluşmuş sanat, giyim kuşam, edebiyat, mimari, müzik vb. alanları içeren, toplumların yaşamına dair geniş yapıdır. Medeniyet, insanlığın maddi yönünü temsil eder. Kültürün medeniyetle münasebeti ruhun bedenle olan münasebetine benzer. Kültür, insanlığın manevi yönünü temsil eder. Kültür, dini ve ahlaki eğitim ve öğretimin tesiri altında gelişen fikirler ve ideallerden oluşur.

İslam, kendine özgü bir medeniyet inşa etmiştir. Bu medeniyetin inşasının temelinde Kur’an ve Hz. Peygamber yer almaktadır. Hz. Peygamber döneminde ve sonrasında İslam dünya üzerinde hızla yayılmıştır. Bunun sonucunda İslam farklı kültür ve milletlerle karşılaşmıştır. Bu durumda İslam’ın temel prensibi; kendi inanç ve ibadet dünyasıyla çatışmayan gelenek ve göreneklere dokunmamaktır.

Mimari

Mimari; insanların barınma, dinlenme, çalışma gibi gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yapıları inşa etmesiyle başlamıştır. Zamanla değişen ekonomik ve teknik koşullar mimari anlayışını da değiştirmiştir. Böylece mimari, sanatsal bakış açısıyla belli ölçü ve kurallara uygun olarak geliştirilmiştir. İnsanoğlu kültürüne, medeniyetine ve dinine ait özellikleri mimari yapılarına yansıtmıştır.

İslam’ın düşünce yapısı, İslam mimarisinin oluşmasında da rol oynamıştır. İslam’ın temelini oluşturan tevhit ilkesi; putperestliği yasaklamıştır. Bu sebeple İslam etkisinde oluşmuş mimaride ilk dönemlerde tevhid inancı yerleşene kadar resim ve heykel kullanılmamasına dikkat edilmiştir.

İslam mimarisinin başlangıcı, Hz. Peygamber dönemine dayanır. Hz. Peygamber Medine’ye hicret edince ilk eylem olarak Mescid-i Nebevi’yi inşa etmiştir. Burası bundan böyle şehrin fiziksel yapısının ve şehirde yaşanan hayat tarzının merkezi hâline gelmiştir. Medine’de kenar semtler şehir ile bütünleştirilerek Mescid-i Nebevi’ye herkesin kolay ve güvenilir bir biçimde erişmesi sağlanmıştır. Mescitler, bir mektep ve okul işlevini görmüştür. Hz. Peygamber hicretten sonra Medine’de öncelikle mescid ve okul inşa ettirmiştir.

Mescid-i Nebi, Hz. Peygamber döneminde, mabet, okul, diplomatik kabul ve görüşmelerin yapıldığı yer, hukuki, ticari ve sosyal meselelerin konuşulduğu ve görüşüldüğü önemli ve etkin bir merkez konumundadır. Hz. Muhammed (s.a.v.), Muaz bin Cebel’i (r.a) Yemen’e gönderirken ona ilk uyarılarından biri de orada önce bir mescit inşa etmesidir. O da bu tavsiyeye uyarak halen ayakta olan Taiz’de bir mescit inşa etmiştir. Amr b. As (r.a) tarafından fethedilen Mısır’da Hz. Ömer’in (r.a) emriyle eski şehir yerine yeni bir merkez olarak Fustat’ı inşa ederek bir cami yapmıştır. Emeviler döneminin sembol eserleri hep camiler olmuş camilerin verdiği ruh fethedilen yerlere taşınmıştır. Örneğin Kudüs’teki Mescidi Aksa ve Şam Emeviye Camii bunlardandır.

Abbassiler döneminde bilhassa dine yeni giren Türkler için inşa edilen Samerra şehrindeki Ulu Camii aynı ruhun dışavurumudur. Yine Mısır’ın sembollerinden Ezher Üniversitesi tamamen cami etrafında oluşmuş bir mabet üniversitesidir.

Selçuklular ve Beylikler döneminde büyük, görkemli kapı mimarileri ön plana çıkarken Osmanlıda görkemli kapıların yerini kubbe mimarisi almıştır. İslam mimarisinde kubbe, şekil olarak sonsuzdan birliğe yükselişi sembolize eder. Ayrıca camilerdeki minareler, Osmanlıda uzun ve ince bir yapıya dönüşmüştür.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

Osmanlı'nın fethettiği beldelerde ilk iş olarak cami inşa etmesi mabet merkezli bir medeniyetin tarihte birbirini modelleyerek geliştiren izleridir Osmanlıda, cami, mescit, medrese, türbe, çeşme, han, hamam vb. tarzda yapılar oluşturulmuştur. Osmanlı mimarları denildiğinde akla ilk gelen kişi olan Mimar Sinan, bıraktığı muhteşem eserlerle görenleri hayrete düşürmektedir. Osmanlı mimarisinde kubbeler, özel teknikleriyle Mimar Sinan'la zirveye ulaşmıştır.

NOT: Mimarbaşılık görevini kırk sekiz yaşında üstlenen Mimar Sinan mesleğinde kaydettiği aşamaları üç ayrı yapıyla somutlaştırarak tanımlar: “Çıraklık eserim” dediği Şehzade Camii, “kalfalık eserim” diye nitelendirdiği Süleymaniye Camii ve “ustalık eserim” dediği II. Selim adına Edirne’de inşa ettiği Edirne Selimiye Camii.

Edebiyat

Edebiyat; bir milletin duygularının, düşünce ve değerlerinin dil aracılığıyla aktarılmasını sağlayan sanattır. Kelime ve kavram olarak Türkçede Tanzimat’tan sonra kullanılmaya başlanmış veya bu tarihten sonra gittikçe yaygınlaşmıştır. Edebiyat hiçbir maddi malzemeye, alete, mekâna bağlı olmayan, düşünsel bir sanattır.

Kur’an’ı Kerim’in Allah tarafından Hz. Muhammed’e (s.a.v.) indirilmesinden ve İslam dininin Arabistan’ın her tarafına yayılmasından sonra Arap aleminde her konuda olduğu gibi edebiyat ve şiir alanında da bir nevi devrim meydana gelmiştir. Şiirler inanç, ahlak, dürüstlük ve benzeri konularla ilgili olarak yazılmış, İslam inanç ve ahlakına uygun düşmeyen edebiyat türlerinden kaçınılmıştır.

Karahanlılar dönemiyle (XI.Yüzyıl) İslamiyetin etkisi altına giren edebiyatımızda “**Kutadgu Bilig**” ve “**Divan-ı Lügati’t-Türk**” ilk akla gelen iki eserdir. İslami Türk edebiyatının en eski örneği olan Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından manzum olarak Türkçe yazılmıştır. Eserde yazar dört temsili kişiyi konuşturmuş olup bir siyasetname niteliğindedir. “Kutadgu Bilig” kutlu olma bilgisi, hükümlerlik bilgisi anlamlarına gelmektedir. Kaşgarlı Mahmud’un eseri olan Divan-ı Lügati’t-Türk ise 1077’de tamamlanmış, Abbasi halifesi Muktedi Bi’llah’a takdim edilmiştir. Karahanlılar dönemine ait diğer dinî-edebi eserler ise Edib Ahmed’in Atabetü’l-Hakayık, Ahmed Yesevi’nin Divan-ı Hikmet ve Rabguzi’nin Kıyasu’l-Enbiya isimli eserleridir. Hacı Bektaş Veli XIII. yüzyılın Anadolusunda yaşamış, Velayetname ve Makalat adlı eserleriyle tanınmış erenlerden biridir. Velayetname adlı eserde Hacı Bektaş’ın hayatı, menkıbe ve kerametleri anlatılır. Hacı Bektaş’ın inanç ilkelerini, fikirlerini açıklayan ve onun şahsiyetini tanımamıza kaynaklık eden Makalat adlı eseridir. Miladi 13 ve 14. yüzyıllar, Anadolu’nun manevi açıdan kalkınma çağıdır. Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram-ı Veli gibi büyük alimlerin ortaya çıkması Anadolu’da manevi kalkınmayı hızlandırmıştır Mevlana Celâleddîn-i Rûmî “Mesnevi”sinde; Yunus Emre şiir ve ilahilerinde Allah (c.c.)aşkı anlatmışlardır. Bu eserlerle tarafsızlık ve uzlaştırmacılık, evrensel duyguları dile getirmesi ve usta şairlikleri sebebiyle Türk edebiyatının bütün tarzlarını etkilemişlerdir. Osmanlıda da edebiyatta zirve isimler ortaya çıkmıştır. Divan şairi Fuzuli’nin, Hz. Peygamberi metheden “Su Kasidesi” edebiyatımızda çok meşhurdur. Yakın dönemde Kur’an ve İstiklal Marşı şairi olarak tanınmış olan Mehmet Âkif Ersoy, “Safahat” adlı eseriyle iz bırakmıştır.

Musiki

İslam toplumu, Hz. Peygamber döneminden itibaren musiki ile ilgilenmiştir. Hz. Peygamber Kur’an’ın güzel sesle okunmasını teşvik etmiş, ezanın güzel sesli kimseler tarafından okunmasını istemiştir. Ayrıca insanların düğün gibi zamanlarda da musiki eşliğinde ölçülü biçimde eğlenmelerine izin vermiştir. İslam dini, musikiyi yasaklayan bir tutuma sahip değildir. İslam’ın musikiye bakışı ve diğer sanatlardan beklentisi dinin öğretileriyle ters düşmemesidir. Musikinin Allah’tan (c.c.) uzaklaştırmayan, iyiye ve güzele yönlendiren bir yapıda olması İslam’ın aradığı temel kuraldır. Musiki, tarihimizde çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan bir yöntemdir. Doğadaki su, kuş gibi varlıkların seslerinden tedavi amacı ile faydalanılmıştır. Edirne ve Fatih Darüşşifasını bunlara örnek verebiliriz. İslam medeniyetinde musiki alanında ilk ciddi çalışmalar Kindî,

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

Fârâbî ve İbn Sînâ gibi filozoflar tarafından yapılmıştır. İtrî ve Dede Efendi gibi bestekârlarımızın eserleri de musiki alanında önemli bir yere sahiptir.

Hat

Hat sanatı Arap harflerinden doğarak İslam medeniyetinde müstakil ve olağanüstü bir konum kazanan güzel yazı (hüsnühat) sanatıdır. Arapça “yazı, çizgi; çığır, yol” gibi manalara gelir. Hat sanatçılarına “hattat” denilmektedir. Hüsnühat sanatı Kur’an-ı Kerim’in dili olan Arapçayı güzel yazmayla ilgilidir. İslamiyet’in geniş bölgelere süratli bir şekilde yayılmasıyla, Kur’an-ı Kerim’in güzel bir şekilde yazılmasına ve muhafazasına ihtiyaç artmıştır. Hz. Peygamber’e gelen Kur’ân ayetlerini onun talimatına göre yazan vahy kâtiplerinden günümüze kadar İslam dünyasında binlerce hattat yetişmiştir. Bu hattatların çalışmalarıyla ‘Aklâm- ı Sitte’ (Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhani, Tevki, Rika) yazı usulü meydana çıkmıştır. Abbâsîlerin büyük hattatı Amasyalı Yakut el- Musta’sımî’den Osmanlı’nın meşhur hattatı Amasyalı Şeyh Hamdullah, Ahmet Şemseddin Karahisari, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Hafız Osman, Osmanlı’nın son döneminde Mustafa Zühtü Kadıasker Mustafa İzzet ve Türkiye Cumhuriyeti devri hattatı Hâmid’e kadar binlerce hattat bu sanatı zirveye çıkarmışlardır.

Tezhib

Arapça “zeheb (altın)” kelimesinden gelen tezhib, altınla süslemek anlamına gelir. Bir çeşit kitap süsleme sanatıdır. Ana malzeme olarak altın veya yaldız kullanıldığından bu isimle anılmaktadır. Tezhib alanının sanatçılarına “**müzehhib**” denir. Tezhip sanatı, hat sanatı ile birlikte kullanılarak estetik bir birliktelik sağlanmıştır. Tezhip sanatı Orta Asya’da Uygur Türkleri’yle ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Selçuklular’la İran üzerinden Anadolu’ya ulaşan ve burada daha önce yaşamış medeniyetlerin kalıntılarını bulan tezhip sanatı, onu uygulayan sanatkârların bu etkileri kendi millî zevklerine dönüştürmesiyle gelişmesini sürdürmüştür. Selçuklular Dönemi’nde Muhlis b. Abdullah el-Hindi, Osmanlılar Dönemi’nde Ali Üsküdarî, Ahmed Hazine, Abdullah Buhari gibi müzehhibler yetişmiştir. Güzel Sanatlar fakültelerinin Geleneksel Türk Sanatları Bölümü’nde bu sanat eğitimi verilmektedir

Ebru

Türk süsleme sanatlarından biri olan ebrunun, mevcut verilere göre tarihi 15- 16. yüzyıllara dayanmaktadır. “Ebru”, geleneksel süsleme sanatlarımızdandır. Ebru, elde hazırlanmış boyaların öd ve su ilavesiyle ayarlarının yapıldıktan sonra yoğunlaştırılmış su üzerine serpilip kâğıda transfer edilmesiyle oluşan bir sanattır. Günümüzde ebru, kâğıt dışında da çeşitli malzemelerin süslemesinde kullanılmaktadır. Türk tarihinde pek çok ebru sanatçısı yetişmiştir. Hezarfen Edhem Efendi, Hatip Mehmet Efendi, Necmeddin Okyay ve Mustafa Düzgünman bunların başında gelir.

Minyatür

Minyatür, bir tür resim sanatıdır. Minyatür sözlük anlamı ile “yazma kitaplara yapılan küçük, renkli ve ince işlenmiş resim, nakış; bir şeyin küçük benzeri veya kopyası” gibi anlamlara gelir. Minyatür sanatının sanatçılarına “nakkaş”, atölyelerine de “nakkaşhane” denilmektedir. İslam dünyasında resim denilince minyatür akla gelir.

NOT: Tarihte yetişmiş meşhur minyatür sanatçıları şunlardır: Fatih Sultan Mehmet dönemi: Fatih’in resmini yapan nakkaş Sinan Bey, Kanuni Sultan Süleyman dönemi: Matrakçı Nasuh ve Nigari, III. Murad devri: Nakkaş Osman, Lütfü Abdullah, Hasan Paşa, III. Sultan Ahmet (Lale devri): Levni.

3. DİN VE ÇEVRE

Çevre, belli bir yaşam ortamında canlıların yaşamı üzerinde etkili olan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünüdür. Diğer bir deyişle çevre; etkilediğimiz, etkilendiğimiz, biçimlediğimiz, iç dünyamızla yoğurduğumuz ve kendimizi gerçekleştirdiğimiz yerdir. Uluslararası düzeyde çevrenin korunmasına kapsamlı

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

olarak yaklaşan ilk kuruluş Birleşmiş Milletlerdir(BM). BM, 5 Haziran gününü, Dünya Çevre Günü olarak ilan etmiş ve her yıl çeşitli etkinliklerle tüm ülkelerde kutlanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim yer ve göklerdeki bütün canlı ve cansız varlıkların belli bir ölçü ve dengeye göre yaratıldığını belirtmektedir. Ayrıca Allah (c.c.) Kur'an'da **"... Allah katında her şey, belli bir amaç ve ölçüye göre takdir edilmiştir."** diye buyurarak modern dünyanın çevre literatürüne giren "ekolojik denge" yi on dört asır önce işaret ettiği ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Kur'an'da Allah'ın (c.c.) yaratmasında herhangi bir ölçüsüzlük, uygunsuzluk ve bozukluk bulunamayacağını bildirmekte ve insanı bu ölçü ve dengeyi koruması konusunda şöyle uyarmaktadır. **"Sakın dengeyi bozmayın."** Çevre insana emanettir; yani insan çevrenin asıl sahibi değildir, onu sadece emaneten kullanmaktadır. Bu durumda, asıl sahibi olmadığımız şeyde çok büyük tasarruflarda bulunamayız. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, **"Nihayet o gün (dünyada yararlandığınız) nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz."** Çevre sorunlarının pek çoğu israfta bağlantılıdır. Sorunların çözümü israftan kaçınmak ve tasarruf anlayışını sadece ekonomimiz açısından değil, çevre açısından da geliştirmektir. İslam'da çevre bilinci ve eğitimi konusundaki mesajlar genellikle ahlak temelli bazı prensiplere dayanır. Bu prensipler; denge, ölçü, adalet, emanet, sorumluluk ve tasarruftur.

4. DİN VE SOSYAL DEĞİŞİM

Sosyal değişimin çağrıştırdığı kavramların başında "tekamül", "ilerleme", "gelişme", "bütünleşme" ve "çözülme" gelmektedir. "Değişme" değer yargısı taşımayan tarafsız bir kavram olmasına karşılık, diğer kavramlar değer yüklüdür. Gelişme kavramı daha çok değişimdeki olumlu farklılaşmayı ortaya koyar.

Sosyal değişim, herhangi bir toplumun dinamik fonksiyonlarından biridir. Toplum bazen ileriye bazen de geriye doğru bir değişim içerisine girer. Toplumdaki değişim çok yönlü etki ve tepkilerin meydana getirdiği bir olaydır. Toplum canlı bir organ gibi kendini bu değişimlere karşı uyanık tutmak ve değişimin istikametini müspet bir yöne çevirmek durumundadır.

Sosyal değişim, maddi ve manevi dengeler ile fert ve cemiyet menfaatleri denk bir şekilde bir arada tutulduğu takdirde ideal bir şekilde gerçekleşebilir. Her türlü aşırılıktan uzak, dengeli toplum olma özelliği hem sosyolojinin ideal toplumlar için ön gördüğü bir gereklilik hem de Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) İslam toplumu için belirttiği bir vasıftır: **"İnsanlara örnek olmanız için sizi dengeli (vasat) bir toplum kıldık."**

Sosyal değişimler neticesinde toplumun aldığı yeni şekil, İslam'ın temel prensiplerine uygunluk arz ediyorsa tasvip edilir. Müspet değişim hususunda peygamberler insanlık için en mükemmel örneklerdir. İnsanları fiilen ve zorlayarak değiştirmeye çalışmayan peygamberler, güzel yaşayışlarıyla toplumlara örnek olmuşlardır.

İslam kolaylık dinidir. Bu özelliği sayesinde her zamana ve her mekâna hitap edebilmektedir. Kişiler bir takım ibadetleri yerine getirmekle yükümlü tutulurken hayatın gerçekleri göz ardı edilmemiş; her özel durum için alternatif sunularak dinin işlevselliği korunmuştur. Zaruri hâllerde İslam, hayatın kolaylaşması yönünde ruhsatlar vermiştir. Mesela suyun olmadığı yerde teyemmüm abdesti alınır.

Sosyal değişimin beraberinde getirdiği sorunlar çok boyutludur. Sorunların çözümünde konu ile ilgili uzmanların görüşleri alınarak İslam'ın çağımıza mesajları daha iyi sunulabilecektir. Örneğin; organ nakli konusunda tıp bilim uzmanlarının görüşü alınmadan verilecek karar isabetli olmayacaktır.

5. DİN VE EKONOMİ

Ekonomi, tarihsel süreçte, insanın eşyaya hâkim olmasıyla ve insanlar arası eşya değişiminin başlamasıyla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Ekonomi iktisatla eş anlamlı kullanılmakta olup sınırsız insan gereksinmelerinin karşılanmasında kıt kaynakların alternatif kullanımlar karşısında karar verme ve seçim yapma yollarını inceleyen sosyal bir bilim dalıdır. İnsanlık tarihi kadar eski olan ekonomik hakların korunmasına İslam dininde büyük önem verilmiştir. Bunlar arasında mülk edinme, çalışma, emeğinin karşılığını alma, miras gibi haklar vardır.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

İslam dini; ticareti, alışverişten sağlanan kazancı helal kılmış, hatta alışveriş yapılmasını teşvik etmiştir. Yapılan iş ve çalışmaların meşru olması şartıyla her türlü kazancı serbest bırakmıştır. Fertler meşru yollardan kazanmak ve zekâtını vermek kaydıyla diledikleri kadar servet sahibi olabilirler. İslam, haksız kazanca karşıdır. Bu sebeple İslam başkasının malını gasp ve telef etmeyi, aldatmayı, yolsuzluk yapmayı, rüşvet almayı, tefecilik yapmayı ve faizi yasaklamıştır.

Ekonomik haklar konusunda dinimizin ön gördüğü güzel uygulamalardan biri de ihtiyaç sahiplerinin korunup gözetilmesidir. Kur'an'da Mü'minlerin vasıfları olarak zikredilen infak etmek ve israftan kaçınmak İslam iktisadının prensipleri arasında yer alır. İslam'da kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanların zaruri ihtiyaçlarının karşılanması teşvik edilmiştir. Devlet yöneticileri ise din ve ırk ayırımı yapmadan bunu bir sorumluluk olarak görmüşlerdir.

6. DİN VE SOSYAL ADALET

İnsan sosyal bir varlıktır, yalnız başına yaşayamaz. Toplumun kopmaz bir parçası olarak bir takım iyi vasıflarla, güzel huy ve ahlakla donatılması gerekir. Şahsi menfaatlerini, kişisel çıkarlarını ön plana alanlar, bir bakıma topluma ters düşerler. Onun için ilahi bir kitap olan Kur'an-ı Kerim; ferdi, toplumun bir parçası olarak kabul etmiş ve toplumda sosyal adalet ve insan haklarının gerçekleşmesi için her insana bu hususta uyması gereken bazı kurallar koymuştur.

Özgürlük; insanın serbest olması, tercihte bulunup karar verebilmesi ve isteklerini gerçekleştirebilme imkânına sahip olması anlamına gelir. Ancak özgürlüğün sınırsızlık olarak algılanmaması gerekir. Hakların ve özgürlüklerin çerçevesini belirlemede en önemli sınır, sorumluluklar ve diğer insanların haklarına ve özgürlüklerine gösterilecek saygıdır. İslam düşüncesine göre, zengin fakir, genç ihtiyar, güzel çirkin, engelli engelsiz, beyaz siyah her statü ve meslekteki insan eşittir. Dünyadaki makamlar, mevkiiler geçici olup, üstünlük sebebi değildir. Hz. Peygamber de herkesin Hz. Adem'in (a.s) çocukları olduğunu Hz. Adem'in (a.s.) de topraktan yaratıldığını ifade etmiştir. Fakat ilim ve fazilet açısından insanlar arasında farklar vardır.

Yaşama ve Sağlık Hakkı

İslam dininde yaşama hakkı dokunulmaz kabul edilmiş ve bu durum Kur'an-ı Kerim'de "... **Kim bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin yaşamasını sağlarsa bütün insanları yaşatmış gibi olur...**" buyrulularak bir insanın yaşamına son verilmesi büyük günahlardan sayılırken bir insanın yaşamasına vesile olmak da büyük bir erdem olarak görülmüştür. Yaşama hakkı yanında, sağlık hakkı da en önemli haklardandır. İslam, insanlardan ruh ve beden sağlığını muhafaza etmelerini, hastalandıklarında tedavi olmalarını istemiştir.

Eğitim Hakkı

Genel olarak eğitim; insanın bir plan ve hedefe göre yetiştirilmesi, ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalardır. Hz. Peygamber, sadece dinî ilimleri öğrenmeye teşvik etmekle kalmamış, ihtiyaç duyulan bütün ilimlerin de öğrenmesini istemiştir. Nitekim Hz. Peygamber ashab-ı kiramdan Zeyd b. Sabit'ten İbranice öğrenmesini istemiştir. Eğitimde cinsiyet ayırımına yer yoktur. Ayrıca Şifa b. Abdullah'ı kadınlara okuma yazma öğretmek için görevlendirmiştir.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Düşünmek ve düşündüklerini söz, yazı, çizim, resimler ve diğer yollarla ifade etmek insana mahsus en temel niteliklerdendir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran bu özelliğin baskı altına alınması ve engellenmesi insan haklarına aykırıdır. Kur'an-ı Kerim'de "**Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır...**" ayetinde belirtildiği üzere insan, din seçiminde serbest bırakılmıştır.

Dinin haklar ve özgürlükler konusundaki yaklaşımı ve özellikle "**Dinde zorlama yoktur.**" ifadesinin dinin genel bağlamından koparılarak sanki dinde hiçbir kural yokmuş gibi anlaşılması da doğru değildir. Çünkü hür

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

iradesiyle karar veren ve tercihte bulunan kişilerin dinî sorumluluklarını yerine getirmesini beklemek, zorlama olarak kabul edilemez.

İbadet Özgürlüğü

İnanç özgürlüğünü bir hak olarak tanımak doğal olarak ibadet hakkını ve kişinin inancı doğrultusunda ibadet edebilmesini beraberinde getirir. İslam dininde inanç özgürlüğü yanında ibadetleri yerine getirebilme özgürlüğü de tanınmış, bu ikisi birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmüştür. Müslümanlar Hz. Peygamber döneminden itibaren diğer din mensuplarının ibadetlerini yapabilmesi için her türlü kolaylığı göstermişlerdir.

Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı

Özel yaşamın gizliliği ve dokunulmazlığı, İslam dininde daha çok mahremiyet kelimesiyle ifade edilir. Özel yaşam alanı; kişinin başkalarıyla paylaşmak istemediği, başkaları tarafından bilinmesi, görülmesi veya görüntülenmesinden rahatsızlık duyduğu alan olarak tanımlanır. İnsanlar fitratları gereği mahremiyet sınırlarına dikkat edilmesini isterler. Başkalarının gizli kalması gereken yönlerini araştırmak, evlere izinsiz girmek, sırları paylaşmak ve benzeri konularda getirilen yasaklar bu konudaki tedbirlerdendir.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

4.ÜNİTE AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

1. İSLAM AHLAKININ KONUSU VE GAYESİ

Ahlak kelimesi, Arapça ‘hulk’ kelimesinin çoğuludur. Hulk, ‘tabiat, mizaç, huy ve karakter’ gibi anlamlara gelir. Kur’an-ı Kerim’de biri âdet ve gelenek, diğeri de ahlak manasına olmak üzere iki yerde geçmektedir. Arapçada insanın dış yapısı için ‘halk’, iç veya manevi yapısı için ‘hulk’ kelimesi kullanılır. Buna göre ahlak, sözlükte huylar, seciyeler, insanın yapısını belirleyen özellikler gibi anlamlara gelir. Kavram olarak ahlak ise insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünüdür.

Ahlak, insanda yerleşmiş bulunan bir karakter yapısına işaret etmektedir. İnsanın düşünce ve eylemlerini büyük çapta şekillendiren ahlak insanın sahip olduğu karakter yapısıdır.

Ahlak kurallarının bir kısmı çoğu insan tarafından evrensel doğrular olarak kabul görmüştür. Bazı ahlaki kurallar ise toplumların kendi inanç, gelenek ve anlayışına göre şekillenmiştir. Yalan söylemek, tüm insanlık tarafından kötü davranış olarak kabul edildiği için evrensel ahlaka bir örnektir. Varlıklar içerisinde ahlaken değerlendirmeye tabi olan, insandan başka bir varlık yoktur. İnsanın akıl sahibi olması, hür olması, bir arada yaşama mecburiyetinde olması gibi durumlar insanın yapıp ettiklerinin ahlaki ölçülere göre değerlendirilmesine sebep olur.

Ahlak, din ve hukuk gibi disiplinler, yaptıkları düzenlemelerle insan hürriyetinin sınırlarını belirlerler. “Ayp”, “günah” ve “yasak” kavramları, bir anlamda insan hürriyetinin dini, ahlaki ve hukuki normlara göre düzenlenmesine zemin hazırlar.

İnsan, akli ile istek ve iştah güdülerinin tatmini için sayısız yollar bulabilir. Bu sistemin oluşumunda hak, hukuk, utanma, günah, merhamet gibi duygular başrolü oynar. Utanma duygusu, ahlakın vicdanlara yerleşmesinde önemli bir işlev görür.

İslam ahlakı, “Neyi yapmalıyız?” sorusunun cevabını araştırır. İyi ve kötü hakkında bilgi verir. Uymak zorunda olduğumuz kuralları ve sorumlulukları tanıtır. Böylece ahlaki olarak mükemmel bir insan meydana getirmeyi gaye edinir.

2.İSLAM AHLAKININ KAYNAKLARI

İslam ahlakının kaynağı Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in sünnetidir. Nitekim Yüce Allah: “Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.” buyurarak Hz. Peygamberin ahlakının üstün bir ahlak olduğunu belirtmiştir. Kur’an’ın yaşama geçirilmiş hali Hz. Peygamberin sözleri ve uygulamalarıdır. Hz. Aişe’ye (r.a) Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlakı sorulunca O: “Siz Kur’an okumuyor musunuz? O’nun ahlakı Kur’an’dı” diye cevap vermiştir.

“İslam ahlakı” terimi, İslamiyet’in sunmuş olduğu hayat tarzını ifade etmek için kullanılır. İslamiyet insanlığa bir hayat tarzı sunar. İnsanların nasıl yaşamaları gerektiğini neyin iyi neyin kötü olduğunu öğretir. İslam düşüncesine göre insan, ruh ve bedenden oluşmaktadır. İnsan, beden sağlığını koruduğu gibi ruh sağlığını da korumak zorundadır.

3. AHLAK İLE TERBİYE ARASINDAKİ İLİŞKİ

Terbiye, Arapça bir kelime olup, ıslah etmek, düzene koymak, idare etmek, eğitmek, gözetmek anlamlarına gelir. Yüce Allah’ın isimlerinden olan “Rab” ile ilgilidir. Türkçede daha çok eğitim yoluyla amaçlanan davranışları ortaya çıkarmak anlamında kullanılır.

Ahlak eğitimi ise insanın beden, zihin ve ahlak bakımından geliştirilip olgunlaştırılmasına denir. Ahlak eğitimi ilk önce ailede başlar, okul ve toplum içerisinde süreç devam eder. İnsanın ahlaki özellikleri, terbiye sonucunda değişebilir.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

İslam ahlak anlayışında insanın peygamberler vasıtasıyla kötülüklerden temizlenerek iyilik sahibi olacağı ifade edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, “Ben muhakkak ki muallim olarak gönderildim” buyurmuştur. Ahlakın güzelleşmesi, iyi bir karakter eğitimi ile mümkün olur. Bu bir anda olup bitecek bir iş değildir. Karakterin oluşması yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu anlamda Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlakın güzelleşmesi ile ilgili duası şöyledir: “Allah’ım, dış görünüşümü güzel yarattığın gibi ahlakımı da güzelleştir.”

Sağlam bir karakter oluşturmak için, önce insanın doğru bir inanç sistemine sahip olması gerekir. İnanç sistemine uygun bir yaşantı, insanın iradesini güçlendirmesiyle olur. İslam’a göre iman; kişiyi ahlaki güzellikler yöneltir ve onu kötülüklerden alıkoyan dinamik bir kuvvettir. İman esasları, insan ruhunu temizler, Allah korkusu ve bilinci oluşur. İbadetlerin düzenli olarak yapılması, irade terbiyesinde son derece etkilidir. Ancak ibadetin iradeye tesir edebilmesi için hem devamlı olması hem de belli bir bilinç düzeyinde (ihlas ile) yapılmış olması gerekir.

4. İSLAM AHLAKINDA YERİLEN BAZI DAVRANIŞLAR

İslam dini insanları dünya ve ahirette mutluluğa kavuşturmak ister. İki dünya mutluluğu Yüce Allah’ın buyruklarına uygun yaşamakla elde edilir. Bu buyrukların bir kısmını ahlak ilkeleri oluşturur. İslam ahlakında övülen ve yerilen bir takım davranışlar vardır. Örneğin anne-babaya iyilik etmek bir fazilet olarak övülürken akrabayla ilişkiyi kesmek yerilmiştir.

- ✓ **Yalan:** İslam ahlakında yerilen davranışların başında yalan söylemek gelir. Yalan, gerçek dışı söz söylemek, asılsız bilgi ve haber vermektir. Yalan, doğruluğun zıttıdır. Kur’an-ı Kerim insanları doğru sözlü olmaya çağırır.
- ✓ **İftira:** Yalan söylemek bir açıdan iftira kavramı ile de ilişkilidir. İftira yalan sınıfına girer. İftira bir kimseyi asılsız olarak suçlamak, ona gerçekte olmayan kötülük ve kusur isnat etmektir.
- ✓ **Mahremiyet ihlali:** İslami literatürde buna tecessüs denir. Bu kavram insanların gizli hallerini, ayıp ve kusurlarını araştırmak demektir.
- ✓ **Gıybet:** Gıybet bir insanın arkasından hoşlanmadığı şekilde konuşmak, bunu başkalarına aktarmaktır. Konuşulan şeyin gerçekte olması yapılan şeyin gıybet olmasını değiştirmez. Müslümanın gıybette uzak durması gerekir. İslam alimleri En’am suresinin 68. ayetinin hükmü uyarınca gıybet edilen meclisin terk edilmesini istemişlerdir. Bu da mümkün değilse gıybete karşı bir hoşnutsuzluk duygusu içinde başka şeylerle uğraşılması gerektiğini belirtmişlerdir.
- ✓ **Haset:** İslam ahlakında yerilen bir başka tutum da hasettir. Haset, kıskançlık ve çekememezliktir. Bir kimsenin sahip olduğu imkanları kıskanmak, bu imkanların ortadan kalkmasını istemek anlamına gelir. Ya da ‘Onda olmasın bende olsun.’ şeklinde bir tutum takındır. Bencillik duygusu dengelenmediği zaman haset ortaya çıkar. Hasedin zararı sadece kişinin kendisiyle sınırlı kalmayıp toplumsal ilişkilere de uzanır. Özellikle kıskançlık duygusu başkalarının imkanlarını çalma, hak sahiplerine engel olma gibi sonuçlar doğurduğunda toplumun huzurunu bozar. İnsanda başkalarına gıpta etme ve imrenme isteği vardır. Bu iki kavram ise hasedin zıttı ve övülen davranışlardır. Hz. Peygamber iki kişiye imrenileceğini bildirmiştir: “Biri, Allah’ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayan kimse; diğeri, Allah’ın kendisine verdiği ilim ve hikmete göre karar veren ve onu başkalarına öğreten kimsedir.” Suizan: Zan kesin olmayan bilgiye dayalı hüküm vermektir. İslam bilginleri zannı iki kısma ayırmışlardır: Suizan ve hüsnüzan. Suizan bir kişi hakkında kötü düşünmek ve kötü kanaate sahip olmaktır. Hüsnüzan ise insanlar hakkında iyi düşünmektir.
- ✓ **Hile:** Hile yapmak insanları aldatmak, kandırmak ve karşı tarafı yanıltmaktır. Bu açıdan doğruluk ve adaletin zıttıdır. Kur’an-ı Kerim’de hile yapıp aldatmak münafıkların özelliği olarak karşımıza çıkar. İnsanları aldatıp kandırmanın altında maddi hırslar, çıkarlar ve bencillik gibi nedenler yatmaktadır. Hile bir toplumda görülmeye başladığında insanlar arasındaki doğruluk ve güven ilişkileri zedelenir. Karşılıklı güven olmadan huzurlu bir hayat sürdürülemez.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

- ✓ **İsraf:** İsraf genel olarak tutum ve davranışlarda ölçü dışına çıkmaktır. Yaygın olarak maddi olanakları gereksiz yere tüketmek ve savurganlık anlamında kullanılır. İsraf eden kimseye müsrif denir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın ölçüsüz davrananları sevmediği belirtilir.

Kur'an-ı Kerim genel olarak davranışlarımızda ölçülü olunmasını ister. Örneğin israf sadece maddi konularla sınırlı değildir. İnsanlar gündelik hayatlarında zaman, emek ve duygu israfı da yapmaktadırlar. İletişim araçlarıyla uzun süre vakit geçirmek zaman ve emek israfıdır.

Yerilen davranışları bilmek ve bu konulara hassasiyet göstermek iyi bir insan olmanın şartıdır. İyi insanlar kötü olan şeylerden uzak durmada kararlılık gösterirler. Toplumsal birlik, huzur ve kardeşlik bu davranışlardan uzak kalındığı zaman gerçekleşir. İnsanlar erdemli işler sergileyince erdemli bir toplum ortaya çıkar.

5. TUTUM VE DAVRANIŞLARDA ÖLÇÜLÜ OLMAK

Tutum ve davranışlarda ölçülü olmak insanı erdeme; erdem de mutluluğa götürür. Mutlu olmak herkesin isteğidir. Bunun yolu aşırılıklardan uzak durmak ve ölçülü bir hayat sürdürmekten geçer. Ölçülü olmak aşırılıktan uzak durmaktır. Hangi alanda olursa olsun aşırılığın her türlü kötüdür. İyi işler bile aşırı yapıldığı zaman iyilik vasfını kaybeder.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı da son derece ölçülüdür. Yüce Allah onu 'en güzel örnek' diye nitelemiş ve Müslümanların hayatta onu rehber edinmelerini istemiştir.

Kur'an ahlakıyla hareket eden Hiz. Muhammed (s.a.v.) dünya ve ahiret dengesini gözetmiştir. Kulluğunda, alışverişinde, aile yaşantısında, savaşta ve barışta her zaman ölçülü hareket etmiştir"Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalış, yarın ölecekmiş gibi de ahirete çalış."

5.ÜNİTE İSLAM DÜŞÜNCESİNDE SİYASİ,İTİKADİ VE FİKHİ YORUMLAR

1. DİNİ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Din; Allah (c.c.) tarafından vahiy yoluyla gönderilen, insanları kendi özgür iradeleriyle iyiye ve doğruya yönleltmeyi amaçlayan ilahi kurallardır. Dinin amacı insanları, kötülüklerden sakındırmak suretiyle onlara dünya ve ahiret mutluluğu sağlamaktır.

İnsanların düşünme ve anlama yetenekleri birbirinden farklıdır. İnsanın içinde bulunduğu psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar, onun din anlayışı üzerinde etkili olur. Bu durum, dinin farklı anlayış ve uygulama biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Din, Allah'ın (c.c.) peygamberler aracılığıyla insanlara gönderdiği ilahi mesajları içerirken din anlayışı bu mesajların insanlar tarafından içinde bulundukları şartlara göre algılanma ve yorumlanma biçimlerini ifade eder. Bundan dolayı din tek iken din anlayışları birden çok olabilir. Çünkü din, vahye; dinin anlaşılması ise insanların algılarına ve yorumlarına dayanır. Ayrıca din değişmez, din anlayışı değişebilir. Dolayısıyla dinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanan sorunlar, dine mâl edilemez.

İslam dininin temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Hz. Peygamber hayattayken Müslümanların inanç ve ibadet alanıyla ilgili tüm sorunlarına çözüm getirdiği için Müslümanlar arasında dini konularda farklılaşmaya sebep olacak görüş ayrılıkları ortaya çıkmamıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam dini, Arap Yarımadası dışında da çeşitli bölgeler ve toplumlar arasında hızla yayılmış, böylece Müslümanlar farklı inanç, kültür, örf ve âdetlere mensup insanlarla karşılaşmışlardır. Yeni gelişmelerle Müslümanlar arasında ortaya çıkan siyasi dinî sorunlar ile bu sorunlara üretilen çeşitli çözümler, farklı yorumların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Yorum, ekol veya **mezhep**; dinin anlaşılması ve uygulanmasıyla ilgili olarak zamanla ortaya çıkan fikrî ve beşerî oluşumların genel adı olmuştur.

❖ İnsanın Yapısından Kaynaklanan Sebepler

Dinin anlaşılması ve yaşanması için dinî metinlerin doğru bir şekilde anlaşılabilir yorumlanması gerekir. Bu anlama ve yorumlama, insan tarafından yapılır. İnsan; düşünen, sorgulayan, sebep ve sonuçları araştıran akıl sahibi bir varlıktır. İnsanların anlayış ve düşünceleri birbirinden farklıdır. Bu farklılık Allah'ın (c.c.) onlara verdiği akıl, tefekkür ve düşünce kabiliyetlerinin doğal bir sonucudur. İnsanların kabiliyetleri, huyları, ilgileri, ihtiyaç ve beklentileri, dünyaya bakışları ve algılamaları birbirinden farklıdır. Mesela aynı kitabı okuyanlar, onun üzerine değişik yorumlar yapar ve farklı sonuçlar elde ederler. Bu durum, insanların olay ve olgulara farklı yaklaşımlarının bir sonucudur. Böylece çeşitli ekol ve mezheplerin ortaya çıkmasına neden olur.

❖ Sosyal Sebepler

Sosyal hayat sürekli bir değişme, gelişme ve yenilenme içindedir. Her zaman ve mekânda geçerliliğini koruyan kimi ilkeler varlığını sürdürürken kimi unsurlar da zamanla varlıklarını yitirirler. Dolayısıyla sosyal bir ortam içinde yaşayan insanın sürekli bir değişim ve yenilenme içinde olması kaçınılmazdır. Sosyal hayatın kendine özgü yapısı her alanda olduğu gibi İslam düşüncesinde de farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Mesela köy yaşamı ile şehir yaşamının sosyal yapısı birbirine benzemez. Bundan dolayı da şehir ve köylerdeki dinî hayat ve dinî anlayışların birbirinin aynı olmaması doğaldır. Ayrıca, toplumları derinden etkileyen savaş, doğal afet, siyasi ve ekonomik krizler de çeşitli yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

❖ Kültürel Sebepler

İslam dini kısa zamanda Arabistan Yarımadası'nın dışına yayıldı ve Suriye, İran, Irak, Mısır gibi bölgeler İslam coğrafyasının bir parçası haline geldi. Bu bölgelerde farklı inançlar hâkimdi. Müslümanlar fethettikleri

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

bölgelerde bu din ve inanç mensuplarıyla bir arada yaşadılar. Dolayısıyla bazı Müslümanlar yaşadıkları coğrafyanın örf, âdet ve kültürlerinden etkilenerek İslam dininin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanmasında farklı bir yaklaşım benimsediler. Müslümanların yaşamış oldukları bölgeler birbirlerinden tamamen farklı kültürel ortamlara sahiptir. Bu sebeple Müslümanlar aynı dîni sorunlara farklı çözümler üretmişlerdir. Ancak bu farklı çözümler dinin değişmez esaslarıyla ilgili değildir.

❖ Coğrafi Sebepler

Hız Peygamber'in vefatından yarım asır geçmeden İslam coğrafyası fetihlerle birlikte farklı iklimlere sahip, çeşitli kültür ve dinlere mensup milletleri içine alan geniş topraklara ulaştı. İslam, sıcak ve kurak bir coğrafyada doğmuş olmasına rağmen kısa süre içerisinde birçok farklı iklim ve coğrafyaya yayıldı. Çeşitli coğrafyalarda yaşayan Müslümanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçları da bulundukları bölgenin özel koşullarından etkilendi. Dolayısıyla coğrafi sebeplere dayanan yaşam biçimlerinde çeşitlilik; değişik yorum ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden oldu. Mesela coğrafi sebeplere bağlı olarak kıyafet, yemek kültürü ve diğer alanlardaki örf ve adetlerdeki çeşitlilik İslam Düşüncesindeki yorumlar üzerinde de etkisini göstermiştir.

❖ Siyasi Sebepler

Siyasi sebepler dinin anlaşılmasında ve uygulanmasında doğrudan veya dolaylı olarak etkisini göstermiştir. Belirli bir dinî yorumun öne çıkarılması, diğer yorumların görmezden gelinmesi veya kişilerin kendi siyasi düşüncelerini öne çıkarması gibi hususlar, bu sebepler arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber ve ilk dört halife dönemlerinde meydana gelen bazı olayların farklı şekillerde yorumlanması Müslümanlar arasında çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Mesela Hz. Peygamber'in vefatından sonra kimin halife olacağıyla ilgili tartışmalar, ileri sürülen görüşler ve her görüşün ayet ve hadislerle delillendirilmesi çabaları birçok mezhebi ortaya çıkarmıştır.

❖ Dini Metinlerden Kaynaklanan Sebepler

İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadisler dinî metinlerin başında yer alır. Ayet ve hadislerin tamamı anlam bakımından açık ve seçik değildir. Bazıları daha kolay anlaşılırken bazılarının anlamı kapalıdır ve bu sebeple yoruma ihtiyaç duyar. Bu metinlerde geçen bazı kavram ve ifadeler farklı anlayış ve yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de benzer anlamlar içeren ya da birden fazla anlama gelen müteşabih ayetler vardır. Bu gibi ayetlerin anlaşılması ve yorumlanması farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

NOT: Muhkem ayet: Anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet demektir. Muteşabih ayet: Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan, manası farklı yorumlara elverişli olan ayetlerdir.

Hız Peygamber, İslam dinini insanların anlayıp yaşayabilecekleri seviyede anlatmıştır. İnsanların durumlarını göz önünde bulundurarak onlara öğütler vermiştir. Bundan dolayı da aynı soruyu soran farklı kişilere farklı cevaplar vermiştir. "Cennete gitmek için ne yapmalıyım?" diye soran birine, "Namaz kıl." derken aynı soruyu soran bir başkasına da "Anne ve babana iyilik et." demiştir. Bu durum Hz. Peygamber'in kendisine soru soran kişilerin içinde bulundukları konumu göz önünde bulundurarak onlar için en uygun cevapları verdiğini gösterir.

İslam dünyasında din anlayışındaki farklılıkları bir zenginlik olarak görmek gerekir. Çünkü yorum farklılıkları düşünce alanında bir dinamizme ve canlılığa neden olur. İslam toplumlarında ortaya çıkan farklı anlayışlar hayatı kolaylaştıran düşünce zenginlikleridir. Yorum farklılıkları, dinî anlama ve uygulamada Müslümanların yararlandıkları bir alandır. Özellikle farklı kültürler ve milletlerin İslam'ı kolayca benimsemesinde yorum farklılıkları etkili olmuştur.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

2. DİNİ YORUMLARLA İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Dinin inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere üç ana temeli vardır. Her dinin kendine ait inanç prensipleri vardır. İnanç, insanın iç dünyasını kuşatırken; ibadetler de dış dünyasına yansır. Dini hayatı daha bir görünür kılar. Dinlerde inanç ve ibadet konularını tamamlayan unsurlar ise ahlaki hükümlerdir. Ahlak, insan davranışlarının temelini oluşturur. Buna göre dinlerin inanç sistemlerini ifade etmek üzere itikad veya akaid kavramları kullanılır. İslam dininin inanç esaslarını da İslam itikadı oluşturur. İslam itikadını delilleriyle savunan ilme kelim denmektedir. İslam'ın ibadet anlayışı ve prensipleri fıkıh terimiyle ifade edilir. Fıkıh ibadet hayatına dair prensipleri ele alır.

Hem inanç hem de ibadetler konusunda dinin esaslarına bağlı kalarak ve zamanın şartları da gözetilerek yapılan farklı yorumlar vardır. Bu farklı yorumlar ise mezhep adı altında ele alınır. İslam'ın inanç esasları, ibadetleri ve sosyal hayatla ilgili kuralları vahiy ile ortaya konulmuştur.

NOT: Mezhep, dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce sistemi; bu yaklaşımlar etrafında meydana gelen ekolleşmenin ürünü olan ilmi ve fikri birikimdir.

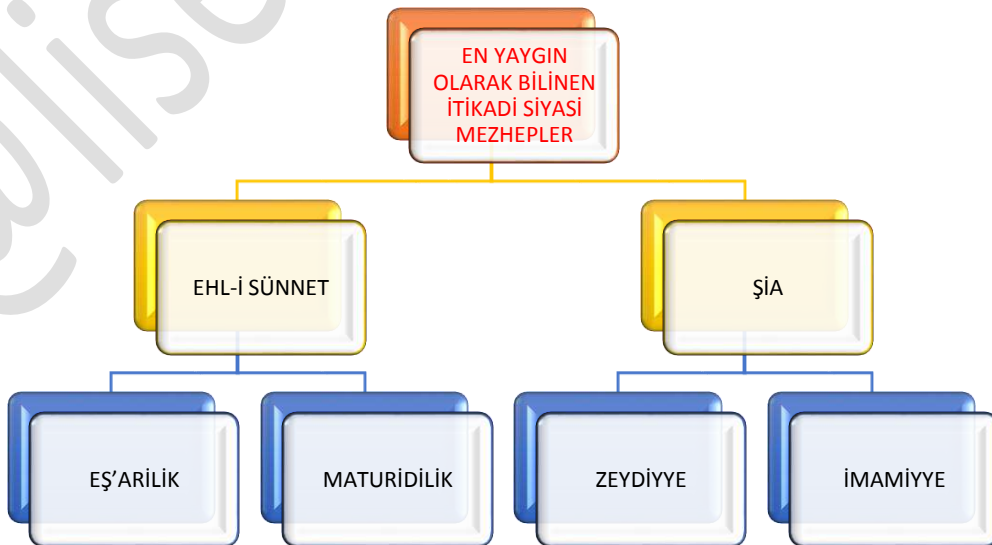
Fırka siyasi ve itikadi mezhepler için kullanılan terimdir. İslam fikir tarihinde insanın olaylara bakışını ve algılayışını etkileyen birçok sebep vardır. Bazen insani ve içtimai bazen siyasi ve felsefi bazen de ahlaki ve kültürel gerekçelerle insanlar dinî konularda ayrılığa düşmüşlerdir.

NOT: Fırka kelimesi (çoğulu fırak) sözlükte “ayırarak, bölmek; açıklayıp hükme bağlamak” mânalarına gelen fark kökünden isim olup insanlar arasından ayrılmış belli bir grup ve topluluğu ifade eder.

3. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ VE SİYASİ YORUMLAR

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan siyasi gelişmeler, dinî yorumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Başlangıçta siyasi yorum farklılıklarından kaynaklanan ihtilaflar zamanla bazı itikadi mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bazıları da doğrudan inançla ilgili ihtilaflardan ortaya çıkmıştır.

Düşünce özgürlüğünün bir ürünü olan çeşitli yorum ve mezheplerin ortaya çıkması doğal bir durumdur. Bundan dolayı da tarih boyunca Müslümanlar arasında dinî konularda pek çok görüş ve düşünce ileri sürülmüştür. Bu yorum zenginliğinin hakikatin ortaya çıkmasına katkı sağlayan çabalar olarak görülmesi gerekir. Bunun için de İslam dünyasında ortaya çıkan ve vahyin özüne ters düşmeyen tüm mezhep ve yorumlar kültürel zenginlik olarak görülmelidir.

A.Ehl-i Sünnet

Hız. Peygamber ile sahabenin, dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler Ehl-i Sünnet olarak tanımlanmıştır. Hız. Peygamber hayattayken Ehl-i sünnet dahil hiçbir mezhep yoktu. İslam ve ona gönül verenlerin tümü için Müslüman kavramı kullanılmıştır. Zamanla Müslümanlar arasında dinî konularla ilgili olarak bazı görüş farklılıkları ortaya çıktı. Buna bağlı olarak farklı yorumlar, toplumda yaygınlık kazandı. Haricilik, Mürcie, Mutezile ve Şia gibi bazı mezhepler, fikir ve tutumlarıyla ana bünyeyi ve çoğunluğu oluşturan Müslümanlardan farklılaşmışlardır. İşte bu gruplardan herhangi birine mensup olmayıp çoğunluğun temsil ettiği çizgiyi sürdürenler Ehl-i sünnet olarak isimlendirilmişlerdir.

Hasan Basri'nin (ö.110/728) fikirleri ehl-i sünnet düşüncesine öncülük ederken Ebû Hanîfe'nin (ö.150/767) inanç ve amel konusundaki görüşleri ise Ehl-i Sünnet'in şekillenmesinde etkili olmuştur. Hasan Basri, siyasi olarak Emevi iktidarını tenkit etmekle beraber onlara karşı ayaklanma girişimlerini onaylamamış ve Müslümanlardan bu isyanlara katılmamalarını istemiştir. Ayrıca bu ekolün inançla ilgili görüşlerinin şekillenmesinde İmam Azam Ebû Hanife'nin fikirleri belirleyici olmuştur.

Ehl-i sünnet İslam dininin temel inanç esaslarında genel olarak aynı düşündüğü hâlde bu inanç esaslarının yorumlanmasında ve açıklanmasında farklı görüşler benimseyerek kendi içerisinde Maturidilik ve Eşarilik olmak üzere iki ana ekole ayrılmıştır.

Maturidilik, Ebû Mansur Muhammed b. Mahmud el-Maturidi es-Semerkandi'nin (ö.333/944) görüş ve düşünceleri çevresinde oluşmuş itikadi ekoldür. İmam Maturidi, 862 yılında Semerkand'da Maturid mahallesinde doğmuş ve 944 yılında aynı yerde vefat etmiştir. Fıkıh konularında Hanefî mezhebinin görüşlerini kabul etmiştir. İmam Maturidi, inanç konusunda da Ebû Hanife'den etkilenmiş, onun eserlerinde geçen konuları ayrıntılarıyla açıklamıştır. Dini konuları herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde aklî ve naklî delillerle ispatlamıştır.

NOT: Aklî Delil: Bütün öncülleri akla dayanan delildir. Naklî Delil: Bütün öncülleri nakle dayanan delildir.

Maturidilik, özellikle Türkler arasında tanınmış ve kabul edilmiştir. Bu mezhep Türkiye, Kuzey Afrika, Orta Asya, Hindistan, Pakistan, Malezya ve Endonezya'yı kapsayan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Dini konularda sadece dinî metinlerde geçen ifadeleri görünen şekliyle (zâhiri) alan gruplar ile dinî metinlerden daha çok akla öncelik veren Mutezile'nin din anlayışını isabetli bulmayan Maturidi, dikkatli bir şekilde dinî nakillerle aklı uzlaştırma yoluna yönelmiştir

Maturidiliğin genel prensipleri şöyledir:

- ❖ Allah vardır, birdir, eşi ve benzeri yoktur.
- ❖ İnsanın, akıl yoluyla Allah'ın varlığına ulaşması mümkündür. Çünkü Allah, insandan aklını kullanmasını, düşünmesini ve ibret almasını istemektedir. Bunun için de akıl Allah'ı tanıma konusunda bağımsızdır ancak yükümlülük ifade eden hükümleri tanıma konusunda bağımsız değildir.
- ❖ Allah her şeyi bir hikmet üzere yaratır. Hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır.
- ❖ Din ve şariat birbirinden farklıdır. Din tektir, şariat birden fazladır.
- ❖ Kur'an-ı Kerim Allah kelimidir ve Allah'ın kelam sıfatı onun zatiyla birlikte var olan ezeli bir sıfattır. Kur'an'ın harfleri ve sesleri sonradan yaratılmıştır.
- ❖ İnsanın fiilleri yaratma bakımından Allah'a kesb (kazanma) yönünden insana aittir.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

- ❖ İnsana cüz'î irade verilmiştir. Bundan dolayı da insan tüm fiillerinden sorumlu olan bir varlıktır. İnsan bir şeyi yapmak istediği zaman Allah, bu fiilin gerçekleşmesi için kudret yaratır ve insan da bu kudretle o fiili gerçekleştirir.
- ❖ Büyük günah işlemek insanı dinden çıkarmaz.
- ❖ İman ve amel ayrı şeyler olduğu için büyük günah işleyen kimsenin günahı imanına zarar vermez.

Eşarilik, Ebû'l-Hasen el-Eşarî'nin görüşleri çevresinde şekillenmiş olan bir yorum biçimidir. Ebû'l-Hasen el-Eşarî, 873 yılında Basra'da doğmuş, 936 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. 40 yaşına kadar Mutezile'nin görüşlerini savunmuştur. Hayatının sonraki kısmında ise Mutezile'nin görüşlerine açıkça karşı çıkmış, hadis ve sünneti merkeze alan bir yaklaşımı benimsemiştir. Eşarilik, akılcı bakış açısına sahip olan ve bunu gereğinden fazla ön plana çıkaran Mutezile ekolüne bir tepki olarak varlığını devam ettirmiştir.

Eşarilik'e göre Allah'ın (c.c.) ahirette müminler tarafından görülmesi mümkündür ve görülecektir. İyi ve kötü, güzel ve çirkin akıl ile değil ancak vahiy yoluyla bilinebilir. Büyük günah işleyen dinden çıkmaz. Günahı karşılığında cehennemde kalır sonra cennete gider veya Allah (c.c.) isterse onu affeder.

B.Şia

Şia, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'yi (r.a.) ve ehl-i beytini halifelige (imamet) en layık kişi olarak gören ve onu meşru halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adıdır. Şiiler, imamet konusunu inanç esaslarından biri olarak kabul ederler. Onlara göre Hz. Ali'nin (r.a.) imameti hem ayetlerle hem de Hz. Peygamber'in vasiyetiyle sabit olmuştur. Dolayısıyla Hz. Ali'den (r.a.) önce hilafet makamına gelenlerin yönetimleri meşru değildir.

Şia düşüncesine göre Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstünüdür. Başta Hz. Ali (r.a.) olmak üzere çocukları da imamete en layık olanlardır. Hz. Peygamber sağlığında Veda Haccı'ndan dönerken Gadir-i Hum denilen mevkide Hz. Ali'yi (r.a.) kendisinden sonra halife tayin etmiştir. Çünkü halife tayini ümmetin istek ve seçimine bırakılacak kadar küçük işlerden değildir. Buna göre on iki imam, masum yani günahsızdır. Bu imamların sonuncusu olan Muhammed Mehdi'nin bir gün dünyaya döneceğine inanılır.

Günümüzde Şiilik denildiği zaman genellikle İmamiye ekolü anlaşılır. Nas ve tayinle imam olanların sayısının on iki olduğuna inandıkları için "İsnâ aşeriyye" olarak da isimlendirilen İmamiye, İran'da resmî mezhep olarak benimsenmiştir.

İmamiye ekolüne göre dinin temel esasları, ve olmak üzere beştir; tevhid, nübüvvet, imamet, ahiret, adalet. İman esasları içinde yer alan imamet inancına göre imamların sayısı on ikidir ve on ikinci imam halen sağdır ve günü geldiğinde tekrar taraftarları arasına dönecek ve yeryüzünü adaletle yönetecektir.

Şia'nın diğer önemli bir ekolü olan Zeydiye, İmamiye'nin dördüncü imamı Ali Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'i imam kabul eder. Bugün Yemen'de yoğun olarak yaşayan Zeydiler, imamet konusundaki bazı görüşleriyle diğer Şii fırkalardan ayrılırlar. Onlara göre Hz. Peygamber isim ve şahıs belirterek kimseyi imam olarak tayin etmemiştir. Haşimoğullarına mensup, ilim, cesaret ve takva sahibi bir kimse imametini ilan ederek imamlığı hak etmiş olur. Zeydiler, imamların hatasız ve günahsız olmadığına, sayılarının da on iki ile sınırlandırılmadığına inanırlar.

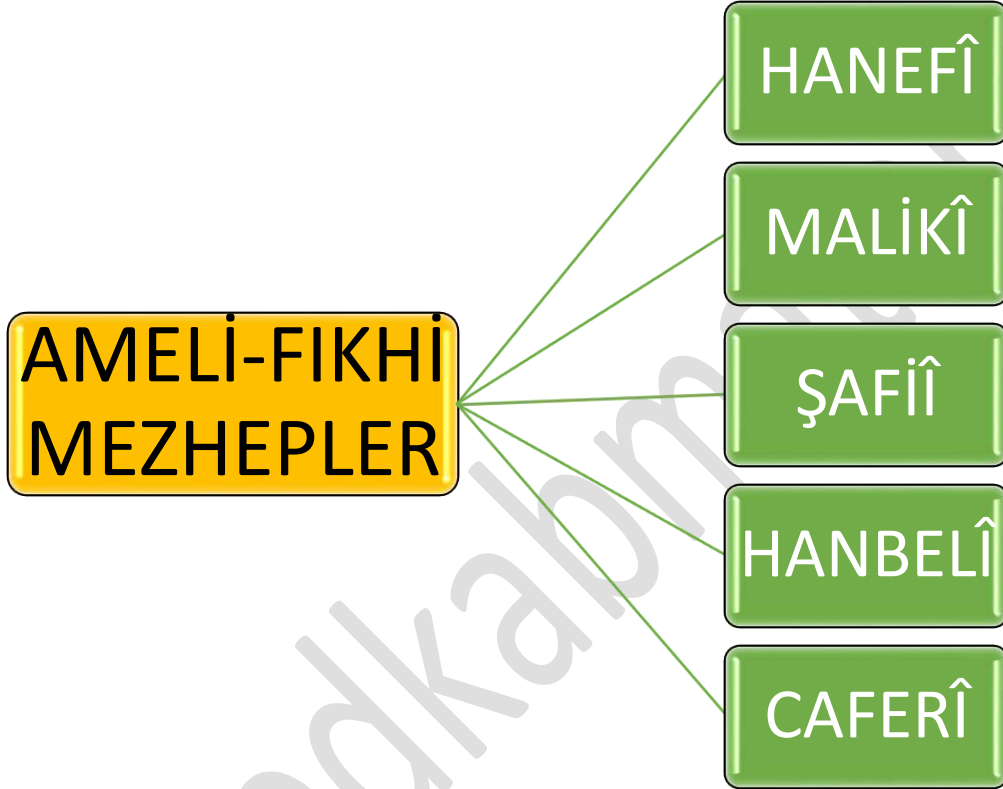
4. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE FIKHİ YORUMLAR

Allah'ın (c.c.) tüm insanlar için gönderdiği İslam dini, Arabistan Yarımadası'yla sınırlı kalmayıp kısa zamanda farklı coğrafyalara yayılmıştır. Bunun sonucunda farklı kültür ve yaşam tarzına sahip olan insanlar, İslam dini ile tanışmış ve dinî uygulamalar konusunda çeşitli yorumlar yapmışlardır. İslam dinini yeni kabul eden toplumlar bazı sorunlarla karşılaşmış ve pek çok soru sormuşlardır. Fikhi alandaki bu soru ve sorunlara çözüm bulabilmek için çalışan İslam âlimleri etrafında topluluklar oluşmuş böylece ameli fikhi yorumlar

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

ortaya çıkmıştır. Ayet ve hadisleri yorumlayarak hüküm çıkarma yeterliliğine sahip olan İslam âlimleri, çalışmaları sonunda elde ettikleri bilgi ve tecrübeleri öğrencileriyle ve diğer Müslümanlarla paylaşmışlardır. Halkın dinî uygulamalar konusundaki sorularına verilen cevaplar, zamanla sistemleşerek fıkhi mezhepleri oluşturmuştur.

İslam âlimleri arasında, İslam'ın kesin hükümleri konusunda ihtilaf yoktur. Ancak bunların dışındaki bazı konularda mezhepler arası farklılıklar vardır. Dinin kesin hükümleri; beş vakit namaz, namazın farzları, oruç, zekât, hac gibi konular, Kur'an-ı Kerim'de açıklanan ve ihtilaf konusu olmayan meselelerdir. İslam âlimleri bu konularda ortak görüş beyan etmekle birlikte uygulamaya ilişkin konularda farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir. Bu yorumların temel esaslara ve temel kaynaklara bağlı olarak yapılması, sorunların çözümünde kolaylık sağlayacak ve İslam toplumuna zenginlik kazandıracaktır.

Hanefilik: Hanefilik, **İmam-ı Azam Ebû Hanife**'nin görüş ve düşüncelerine dayanan fıkhi ekolün adıdır. Ebû Hanife, kendinden önceki fıkhi görüş ve rivayetleri, dönemindeki şartları ve ihtiyaçları dikkate alarak değerlendirmiştir. Dinin genel ilkelerini göz önünde bulunduran Ebû Hanife, nakil ile akıl ve hadis ile rey arasında dengeli bir yol benimsemeye çalışmıştır.

Ebû Hanife fıkhi içtihatlar bulurken akla ve akıl yürütmeye başvurması sebebiyle kendisine ve taraftarlarına rey ehli denilmiştir. Dinin genel ilkelerini, toplumun geleneklerini ve insan için faydalı olanı dikkate alarak yapmış olduğu içtihatlar, Hanefî mezhebinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ebû Hanife'nin önde gelen öğrencileri İmam Muhammed ve Ebû Yusuf gibi alimlerin, bu mezhebin gelişmesinde ve yayılmasında önemli katkıları olmuştur.

NOT: Ebû Hanife, fıkhi konuları önemli bazı usullere dayanarak yorumlamıştır. Bunlar:

1. Kitap: Kur'an-ı Kerim,
2. Sünnet: Hz. Peygamber'in sünneti,
3. Sahâbenin fetvaları,

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

4. İcma Aynı dönemdeki İslam bilginlerinin bir mesele üzerinde görüş birliği içinde olmaları,
5. Kıyas: Akıl yürütme,
6. İstihsan: İnsanların kullanmasına ve yararına en uygun olanı tercih etme,
7. Örf: Müslümanların içinde bulundukları toplumun örf ve adetleri.

Irak'ta doğan Hanefî mezhebi, Abbasiler Dönemi'nden itibaren İslam coğrafyasının özellikle doğu bölgelerinde yaygınlaşarak büyük bir gelişme göstermiştir. Hanefilik, günümüzde daha çok Türkiye, Balkanlar, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Irak, Suriye ve Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

NOT:Asıl adı Numan b. Sabit olan Ebû Hanife 80/699 yılında Kufe'de doğmuş ve 150/767 yılında vefat etti Irak'ın ünlü âlimlerinden ders alarak bilgisini geliştirdi. Hocası Hammad b. Ebû Süleyman'ın vefatı üzerine onun yerine geçti ve ders vermeye başladı. Kısa sürede ünü tüm ilim çevrelerinde yayıldı ve öğrencileri arttı. Ticaretle de uğraşan Ebû Hanife, müctehit düzeyinde birçok talebe yetiştirdi. Fıkıh bilgisi ve birçok konudaki pratik çözümleri sayesinde İmamı Azam ismiyle anıldı. Ömrünün büyük bir kısmını ilim öğrenmek ve öğrenci yetiştirmekle geçirmiştir. Fıkhu'l Ekber en önemli eseridir.

Malikilik: Malikilik, büyük hadis ve fıkıh âlimi olan **Malik b. Enes**'in görüşlerine dayanır. Görüş ve uygulamalarında Kur'an, sünnet, sahabe ve tabiin sözlerine sırasıyla riayet eder. Maliki mezhebinin en önemli özelliği, Medine halkının uygulamalarına diğer mezheplerden daha fazla önem vermesidir. Bunun için de Medine halkının örfü, dinin anlaşılmasında önceliklidir. Çünkü Hz. Peygamber, yaklaşık on yıl burada yaşamış, onların örf ve âdetlerinden dine aykırı olanları kaldırmış, bir kısmını düzeltmiş ve bazılarını da dokunmamıştır. İmam Malik'in görüşleri Hicaz bölgesinde yayılmış, ardından öğrencileri aracılığıyla Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'e taşınmıştır. İspanya'da kurulan Endülüs Emevi Devleti, bir dönem Malikiliği resmi mezhep olarak benimsemiştir. Günümüzde Maliki mezhebi Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve Sudan'da yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

NOT: Malik b. Enes, 93/712 yılında Medine'de dünyaya geldi. İlmi tahsilini burada tamamladı. Dönemin büyük âlimlerinden ilim öğrenen İmam Malik, Mescid-i Nebevi'de ders ve fetva vermeye başladı. Medine fıkının imamı olarak tanınan Malik b. Enes, 179/795 yılında vefat etti. Muvatta isimli hadis kitabı İmam Malik'in hadislerden ve sahabe sözleriyle tabiîn fetvalarından derlediği en önemli eseridir.

Şafilik:Şafii mezhebi, **Muhammed b. İdris eş-Şafii**'nin dinî yorum ve görüşlerini esas alır. İmam Şafii, çok farklı coğrafyalarda bulunmuş ve karşılaştığı farklı problemlere cevap verme konusunda kendisinden sonraki âlimlere örnek olmuştur. Yaptığı yorumlar, karşılaşılan farklı sorunların çözümünde ufuk açıcı olmuştur.

Dönemin birçok ilim merkezini gezen ve buralardaki gelenekler hakkında bilgi sahibi olan İmam Şafii, bazı fetvalarını bulunduğu çevrenin şartları doğrultusunda zaman zaman gözden geçirmiştir. Mısır'daki içtihatları için de mezhep-i cedit (yeni görüş) tabirini kullanılmıştır. Bağdat'ta bulunduğu dönemde yaptığı içtihatlar için mezhep-i kadîm (eski görüş) tabirini kullanılmıştır. İmam Şafii, fıkıh usulünün sistemleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Fıkıh usulü ilminin temel ilkelerini ortaya koyduğu "er-Risale" isimli kitabı günümüze kadar ulaşmış önemli eserlerdendir.

NOT:İmam-ı Şafii, 150/767 yılında Filistin'in Gazze şehrinde doğdu. Küçük yaşlarda Medine'ye yerleşerek tahsilini burada tamamladı. Döneminde Hicaz ve Irak olarak belirginleşen fıkıh ekollerinin yaklaşımlarını ve yöntemlerini öğrenerek bu iki fıkıhı birleştirmeye çalıştı. Hem ehl-i reyin hem de ehl-i hadisin metotlarına derinlemesine vakıf olan İmam Şafii, fıkıhta kendi yöntemini ortaya koyarak birçok öğrenci yetiştirmiştir. Ömrünün sonlarına doğru Mısır'a yerleşen İmam Şafii, buranın örf ve âdetlerini göz önünde bulundurarak bazı fetvalarından vazgeçerek bunların yerine yeni görüşler ortaya koymuştur. Fıkıh usulünün temellerini "er-Risale" isimli eserinde kaleme alan İmam Şafii, 204/820 yılında Mısır'da vefat etmiştir.

TYT DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ DERS NOTLARI

Eğer bir mesele hakkında hüküm Kur'an ve sünnette varsa başka delile başvurulmaz, yoksa önce icma ardından da kıyas deliline gidilir. Şafii mezhebi, ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Mısır, Suriye, Filistin, Irak ve Endonezya gibi ülkelerde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır.

NOT: İcmâ: İslam âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden dinî delil. Kıyas: Fıkıhta, “hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemek” anlamına gelir.

Hanbelilik:Hanbeli mezhebi, ünlü hadis ve fıkıh âlimi **Ahmed b. Hanbel**'in görüşlerini esas alır. Hanbeli mezhebinin, dinî konularda hüküm verirken öncelikli kaynağı Kur'an, sonrasında ise Hz. Peygamber'in sünneti olmuştur. Hanbelilik mezhebinin ortaya koyduğu önemli ve farklı usullerden biri, “Hakkında haram olduğuna dair kesin bir hüküm bulunmayan şey helaldir.” yorumudur. Bu yorum sayesinde İslam toplumunda günlük hayatta karşılaşılan pek çok sorunun çözümü sağlanmıştır.

Hanbeli mezhebinde zorunlu olmadıkça kişisel görüşle karar verme (rey) tercih edilmemiştir. Bunun için de mezhepte hadise dayalı bir fıkıh anlayışı hâkimdir. Bağdat'ta ortaya çıkan Hanbelilik, Ahmed b. Hanbel'in önde gelen öğrencileri tarafından İslam dünyasının diğer bölgelerine de yayılmıştır. Bu mezhep günümüzde daha çok Hicaz bölgesi, Irak, Suriye, Filistin ve Mısır'da yaygındır.

NOT: 164/781 yılında Bağdat'ta doğan Ahmed b. Hanbel küçük yaşlardan itibaren İmam Muhammed, Ebû Yusuf ve İmam Şafii gibi dönemin âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. İslam dünyasının birçok bölgesini dolaşarak hadis derlemiş ve bunları el-Müsned isimli hadis kitabında bir araya getirmiştir. Kur'an'ın mahluk olmadığını dile getirdiği için Abbasiler Döneminde baskıya maruz kalmıştır. İmam Şafii'nin fıkıh bilgisini ve hüküm çıkarma yöntemini benimseyen Ahmed b. Hanbel, sadece rivayetlerle yetinmemiş, bunların fikhî amaçlarını da araştırmıştır. Ahmed b. Hanbel 241/855 yılında vefat etmiştir.

Caferilik:Caferi mezhebi, **İmam Cafer-i Sadık**'ın inanç, ibadet ve muamelat konusundaki görüşlerini esas alan bir oluşumdur. Cafer-i Sadık, hadis ilminde otorite olarak kabul edilmiştir. İmam Malik ve Ebû Hanife ile görüş alışverişinde bulunmuş, fazilet ve takvasıyla tanınan bir kişi olmuştur. Bu özellikleri sebebiyle birçok âlimin ve Müslümanın saygı ve sevgisini kazanmıştır.

Caferilik, on iki imama inanmayı dinin aslında var olan bir hüküm olarak kabul eder. Caferiler, dinî konularda Kur'an-ı Kerim ve sünnetin yanı sıra masum kabul ettikleri on iki imamın sözlerini de delil olarak kullanırlar. Dini konularda içtihat etme yetkisine sahip olmayanlar hayatta olan bir müçtehid kendisine rehber edinerek taklit etmek zorundadır. Sözleri hadis kabul edilen on iki imamdaki rivayetlerle birlikte diğer hadisleri de içinde barındıran dört temel eser Caferi mezhebinin ana kaynaklarını oluşturur.

NOT: Cafer-i Sadık Medine'de doğmuştur. İmamiye'nin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır'ın oğludur. İlk tahsilini dedesi ve babasından almıştır. Babasından sonra imamet görevini üstlenerek Şia'nın altıncı imamı olmuştur. İmamet konusunda Zeydîler hariç Şia'nın tüm kolları Cafer-i Sadık'ın imam olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Fazilet ve takva sahibi olan İmam Cafer-i Sadık, tüm Müslümanların saygı ve sevgisini kazanmıştır. Hadis ve fıkıh ilminde büyük bir yeri olan Cafer-i Sadık, Ebû Hanife gibi döneminin önemli âlimleriyle de görüşerek ilmî konular hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur. 148/765 yılında Medine'de vefat etmiştir.

Günümüz İmamiye Şiası'nın ameli/fıkhi yorumu olan Caferilik; İran, Irak, Suriye, bazı körfez ülkeleri ile Afganistan ve Pakistan gibi yerlerde yaşayan Müslümanlar arasında yaygındır. Ülkemizin bazı yörelerinde de bu mezhebi benimseyen Müslümanlar yaşamaktadır.